Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!

ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмудин Советин орган

Мөрн җил 1990 Така сарин 26 Пүрвә өдр № 140. (11153). Үнь 3 деншг.

●Эндрк өдрин төр

Тоомср бийнь ирдмн биш

Одахн күртл коммунист С. Д.-Г. Бабаев улсин депутатнрин Нарын-Худукск сельск Советин ахлач болҗ көдлҗ йовла. Насиь ирәд эн үүләс ачта амрлһнд һарла. Болв тер бийнь С. Д.-Г. Бабаев олна көдлмшт, партийн даалһвр күцәлһнд цаарандан шунмһа кевәр орлцҗана. Йоста коммунист мел тиим кевәр үүлдх зөвтә. Сельск Советин ахлач болҗ көдлҗәсн цагтан бәәрн әмтнә соньмслтыг болн некврмүдиг күцәхин төлә эн гүҗрҗ көдлдг билә, тегәд чигн эңүгәрн олна тоомср эзлҗ йовла.

Партин төлә күнд цагла коммунистнрин дәәч зергләнд бәәҗ бәәдл-җирһлин байн дамшлтарн хувалцҗ үүллһн тааста. Эн эклц партийн организацин дәәч үүлдвриг өөдлүлҗ болх арһ, хәәхин төлә бүрдәгдсн комиссиг һарһна. Партийн эн даалһвран комиссин ахлач ардиь орҗ күцәв: әмтнлә күүндвр бүрдәҗәв, анкетированиь кев, коммунистнрин, бәәрн әмтнә сүв-селвгүдиг тоод авчав.

Комиссь йир һундлта ашлврур ирв: өдгә цагин нарн бәәдлд селәнә кесг коммунистнр зөвәр үүмәтә бәәдлд бәәнә, партин туст кегдҗәх шалһлтд болн нань чигн олн зүсн давһрлһнд хәрү өгч чадҗахш. Тиигхлә партин XXVIII съезд деер партьн нүүрлгч нилчән цаарандан чигн хадһлх, тоомсран өөдлүлхин төлә коммунист болһн эврә тәвцән орулх зөвтә гиҗ келсиг бәәдл-җирһлд яһҗ тохрахмб?

Мана «Улан Туг» совхоз [illegible] Үрнь мана эдл-ахуд 50 миңһнәс үлү хөн бәәлә. Болв Хар һазриг болн Кизлярск малын идшиг ясрулхин төлә правительствин батлҗ авсн тогтавриг күцәҗ, тер төләд малын то хасгдв. Ода эдл-ахуд зүг 40 миңһн хөн бәәнә. Мал өсклһнд коммунистнрин бәәһәр көдлҗәхинь мана өдр, зүг партин 19 [illegible] [illegible] зерглднд бәәнә.

Тер бийнь, коммунистнр [illegible] һарцта күч-келсн [illegible] гиҗ келҗ [illegible]. Зүг коммунист Б. Б. [illegible] һардҗах [illegible] [illegible]

Партийн биш кесг хөөчнр төл авлһна, ноос кирһҗ авлһна зурасан үзмҗтәһәр күцәснд байрлх кергтә. Тедилә цәәлһврин өргн көдлмш кеҗ, кемр тедн партин үзг-хаалһиг дөңнҗәхлә, тедниг партин зергләнд орулхин төлә цугинь кех кергтә.

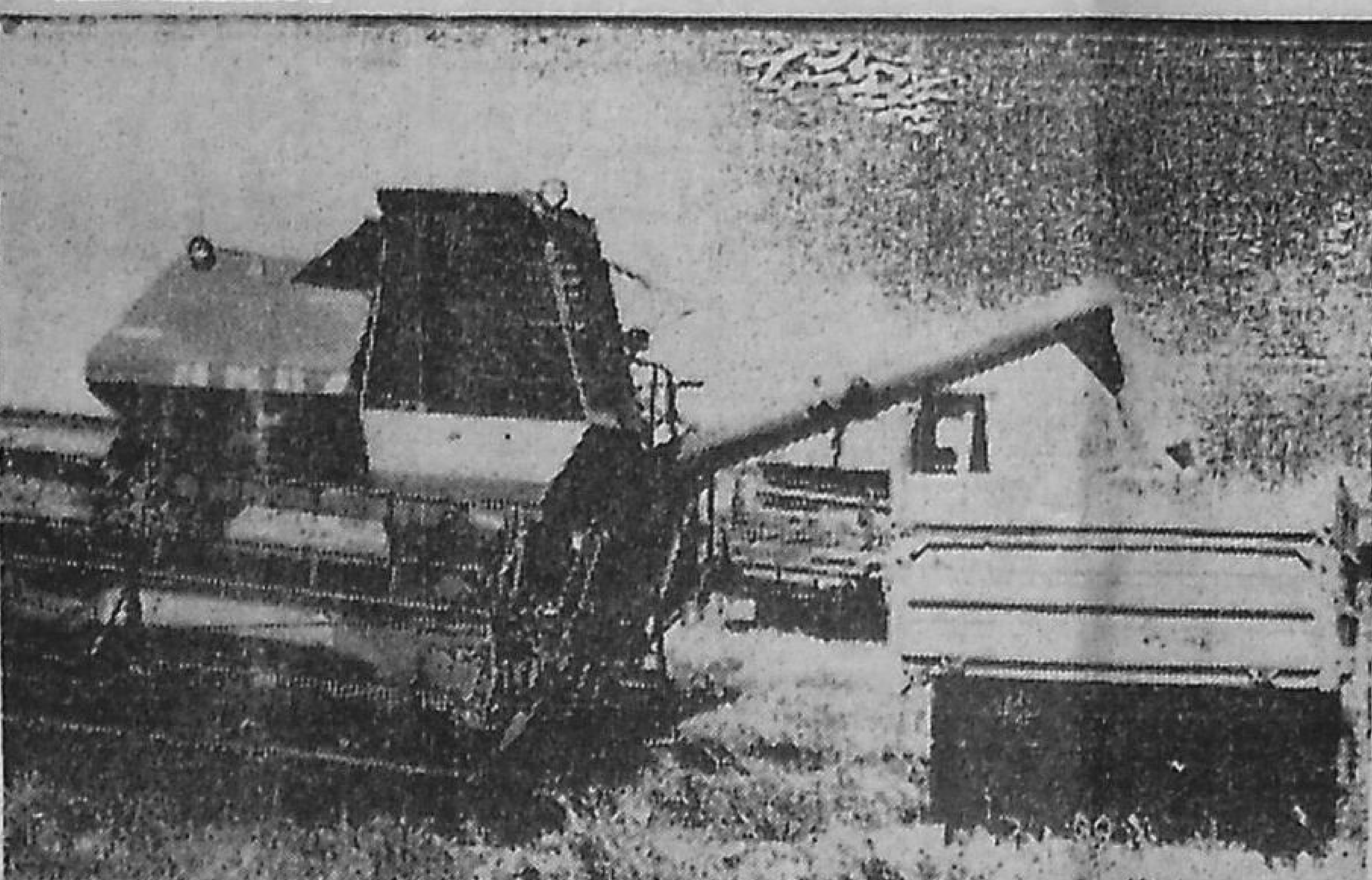
Үт туршһан совхозин хөөчнр 16530 хурһ авх зураһан давулҗ күцәһәд 18766 хурһ авсмн. Тегәд зуран даалһврмуд болн нань чигн үзмҗс күцәсн учрар эдл-ахуд дала орлһ орҗ ирхмн. Үлгүрнь, давсн җил 1116 миңһн арслң-га орлһ авгдла.

Зуг одахн күртл мана совхоз һарута бәәдләс шин олта-орута бәәдлүр ирх гиҗ нам сангддго билә. Болв эдл-аху бийән мөңгәр теткдг бола, һаруһан даадг эв-арһ олҗ көдлдг болв. Келхд, экономическ күслмүд күцәхин төләд эн шин эв-арһин өмн кесг төрмүд хаһлгдх зөвтә гиҗ санҗанав. Эдл-ахун көдлмшин шин эв-арһур орлһна шиидврлә зөвшәрдг седвәрчнр дунд баһ биш коммунистнр бәәнә. Эдн цуһар ондарулллһна процессмудин кергт шунмһа кевәр орлцҗана, гиҗ темдглҗ болхмн. Тедн дундас тракторн бригадын учетчик Н. С. Бадиевиг, тракторист А. В. Басанговиг, улсин депутатнрин селәнә Советин ахлачин даргук Н. Н. Гайворонскиг болн нань чигн седвәрчнриг заах болхмн. Цуһар эдн мана обществин өргҗлтин эндрк девсңд орлцҗ, эврәннь баһ биш дөңгән күргҗ, селәнә әмтн дунд коммунистин тоомсриг эврәннь ил кергәрн өөдлүлҗ, үлгүр болҗ көдлцхәнә.

Эклц партийн организацин дәәч үүлдвр гисн һанцхн эдл-ахун продукц һарһлһна [illegible] биш. Эн [illegible] хамгин түрүнд имарн кевәр коммунистнр социальн төрмүдән хаһлҗ чадҗана гисиәс бас медгдиә.

Эндрк өдрә әркн биш төрнь — малын хошмудыг бәәцин таалар күцц теткһн болҗана. Хөөчнрин 47 хошас зүг 35 хош электрокүчәр теткгдсн бәәнә. Энтн зүг ондаруллһна дөңгәр күцәгдсн юмн гиҗ келҗ болхмн. Зуг эн җил хөөчнрин 16 хошур электролиний орулгдла. Хөөчнр хот болһдг газ олҗана.

●Урһц—90

НҮҮРЛГЧ ЭВ-АРҺИН НИЛЧ

Эн җил Ики-Бурульск районә тохма мөрд өскдг «Ут-Сала» заводт байн урһц урһаҗ, ахр болзгт болн сән чинртәһәр хураҗ авв. Намрин тәрәнә зәәм һаарт гектар болһнас 20 һар центнер буудя цокҗ авгдла. Эдл-ахуһар болхла, дундлад, 14 центнер буудя хурагдсиг темдглх кергтә. Совхозин тәрәнә теегт кесгәс наарань иим байн урһц һарад уга билә.

Кооперативд негдсн эдл-ахун механизатормуд районда хамгин түрүн болҗ урһц хуралһиг төгсәсмн. Эдн арвн өдрин эргцд 2500 гектар һазрас буудя хадад цокҗ авсмн. Эдл-ахун цутхлң токур һурвн миңһ һар тонн будя зөөҗ күргглә.

Ахр болзгт тәрәнә көдлмшиг дууссн комбайнермуд «Бага-Бурульский» совхозин тәрәчнрт дөң болсмн. Долан хонгин эргцд өөдән һарцтаһар көдләд, ик дөң күргсн механизатормуд [illegible] ахун герүрн хәрҗ ирцхәв. Келхд, эдн кех көдлмш баһ биш. Тәрәнә теегиг соломас цеврләд, терүг скирдт овалх, намрин тәрәнә белдвр кех кергтә. Хамгин дамшлтта комбайнермуд болхла, нәәмдллһнә бригадмудын һардачнрла хамдан услврин участкд арва эклҗ хура[illegible]жана. Арва тохма мөрдт кергтә хот болдгиг меднәвидн.

Урһц хуралһна кемд Давид Браун, Зумрадин Ахмедов, Иван Еременко болн нань чигн комбайнермуд өөдән һарцта күч-көлсәрн ончрв. Нүүрләчнр 600—7[illegible] тонн буудя цокҗ авсн болҗана. Келхд, хойр җил дарадтан эн эдл-ахун тәрәнә һазрас темдгтә орлһ авгдҗана. Урһц хуралһна коллективс кооперативн, нәәмдллһнә эв-арһс өргәр олзлснд тиим күцәмҗс бәргдҗәнә. Зуни эн өдрмүдт эдл-ахун механизатормудт кех-күцәх тоотнь баһ биш.

С. ЦЕДЖИНОВ.

ЗУРГУДТ: сүл гектармудас урһц хурагдҗана; эдл-ахун токд һурвн селгәнд көдлнә; дамшлтта комбайнер Д. Браун.

Авторин цоксн зургуд.

Индин Премьер-министрин гиичллһн

Кремльд Така сарин 24-д болсн шишлң харһлт деер СССР-ин Президент М. С. Горбачев болн Индин Премьер-министр Вишванатх Пратап Сингх нарт делкән делгрлтд болҗах шин девсңглә болн бийснинь орн-нутгудт болҗах гүн хүврлтслә залһлдулҗ нарт делкән болн хойр халхин олн төрмүд хәләв.

Эн гиичллһиг М. С. Горбачев СССР-ин болн Индин хоорндк хәрлцәг уралан девшүләд, нарт делкән политикд советск-индийск фактор нем йовуд өгч чадх преемственностин болн нег-негндән итклһнә, тер тоод — туслн бийсиннь туст чигн, акт гиҗ үнлв.

Нарт делкән политикин һоллгч төрмүд көндәгдв, советск-американск болн индийск-американск хәрлцәсиг ясруллһна чинрнь, Европд болҗах гүн хүврлтсин, ясрх деерән һарчксн СССР-ин болн Китдин хоорндк, Индин болн Китдин хоорндк хәрлцәнә цугделкән чинрнь темдглгдв.

М. С. Горбачев эс негдллһнә җисәнд Индин күргҗәх конструктивн нилчинь, бийләнь хам-хоша бәәх орн-нутгудла хәрлцәг ясруллһнд эн-үнә орулсн тәвцнь нарт делкән чинр зүүҗәхинь темдглв.

1991 җил эвин, иньглллтин болн нөкцлтин туск бооцанд 20 җил болҗах өөнлә залһлдулад М. С. Горбачев болн В. П. Сингх терүг цаарандан кех кергтә гиҗ келв. эн өөнлә залһлдулҗ ирлцигү политическ, культурн болн экономическ седвәрмүд өгх кергтә гисн санан-седклән келв. Экономическ бооцанд һар тәвҗ батллһиг болн ода бәәх бооцана болгинь цаарандан утдуллһиг М. С. Горбачев Индьд дарани гиичллһнд одлһнла залһлдулҗ күцәҗ болхмн билә гиҗ эдн өмнәснь үгцв.

• • •

Пушкинә болн Толстойин үүдәврмүд индийцнрт Әрәсән улсин седклинь медүлсн болхла, Рабиндранат Тагорин үүдәврмүд советск әмтнд Индин седклинь медүлв. Алдр индийцин үүдәврмүдәснь бидн терүнә терскнәнь улс сән-сәәхнәр, ни-негнәр таарулһна болн үнн-чик седклин төлә зүткдгинь меднәвидн. Тагор мадид өөрхн, кезәд чигн өөрхн болх, тер яһад гихлә, тер зүткмҗнь күмин үнтә сән тоотын ул-сүүрнь болҗана. Советск хотл балһснд, Индин алдр үрнә билг-эрдминь дурта цуг улст ончта сәәхн белг белглсн төләднь ханлтын үг Москвад Иньглллтин паркд Рабиндранат Тагорин бумб байрин бәәлд секлһн деер келгдв. Бумбиг байрин бәәлд секлһн деер СССР-ин Министрмудин Советин Ахлач Н. И. Рыжков болн В. П. Сингх үг келв.

• • •

Эн өдрин бийднь М. В. Ломоносовин нертә Московск Государственн университетд Индин Премьер-министрт МГУ-н күндтә докторин диплом болн медаль бәрүлҗ өггдв. Наукин болн литературин халхд ик ач-тус күргсн төләдән эн нерән зүүв.

• • •

Махатма Гандин болн Индира Гандин санлынь күндлəд, Индин эн ик нертә политическ болн олна үүлдәчнрин монументст Премьер-министр цецгәс тәвв. Индийск правительствин толһач үлмә уга Индин түрүн премьер-министр Джавахарлал Неруд нерәдҗ тәвсн мемориальн доскд цецгәс тәвв.

(ТАСС).

Профсоюзмудын туск зака батлҗ авхмн

Намрин сессь деер СССР-ин профсоюзмудын зөвин туск зака хәләһәд батлҗ авх кергтә гиҗ орн-нутгин парламентиг советск отрасльмудын профсоюзмудын центральн комитетмүд сурҗана.

СССР-ин Деед Советин хайгар кегдсн герчллһнд бәәрт бәрлгдсн «Олна негдлтсин туск» цутгосударственн Закана проект бүрүшагдҗана. Кемр эн зөв-йосна акт батлад авгдхла, профессиональн ниицән йосндан болхла политическ партьсла, улсин фронтмудла болн гражданмудын нань чигн формированьсла әдлцүлгдх болҗана, энинь эңүнә үүлдврләнь болн обществд эзлҗәх ормлань ирлцҗәхш. Түрүн умшлһндань таасад денсн проект терскнә чигн, тер мет нарт делкән профҗисәнә чигн дамшлтла ирлцҗәхш. Талдан халхаснь болхла, зарм союзн республикүдт профсоюзмудын туск закад батлад авгдчкв, эс гиҗ белдгдҗәнә. РСФСР-ин үлмә уга бәәдг профсоюзмудын федерацин совет бас тиим документ ухалҗ авч үүдәлһән эклв.

Профсоюзмудын туск цутгосударственн законодательн акт угаһас көлтә күч-көлсчнрин сә хәәлһнә халхд тедн үүлдвртнь зөв-йосна ицгтә харслт уга болҗана. Олна организацсин туск закаг батлхла профсоюзмудт государственн органмудын арһ уга болх, профсоюзмуд государственн органмудын үлмәнд бәәх, энинь болхла эдл зөвтә партнер болҗ үүллһнә идейлә болн демократин принципслә ирлцҗәхш.

СССР-ин профсоюзмудын зөвин туск зака батлҗ авлһиг зөв-йосна государств тогталһна, рыночн экономикд орлһна таалд күч-көлсчнрин социальн харслһна төрлә ирлцх парламентин ик чинртә акц болх гиҗ отрасльмудын профсоюзмудын центральн комитетмүд тоолҗана.

(ТАСС).

ЮНЕСКО-н экспедиц

ОДЕССА. (ТАСС-ин корр. Е. Шварцман). Парижас Әәдрхн күртл — «Торһн хаалһин — күүндврин хаалһин комплексин шинҗллһн» һнн нарт делгидг ЮНЕСКО-н проектәр кән ик кемҗәтә хаалһин экспедицин йовх түрүн аңгнь ним. һарч йовад. Парижас Венаһар болн Мюнхенәр, давҗ һараз. Будапештәр орлцҗах улс Хар [illegible]

●Наркоманьла ноолдлһн

БИЧКДҮД БОЛН НАРКОТИК

СССР-ин МВД-д болдг брифингст сән, байрта статистик эс келгддгт журналистнр дасчкв. Орн-нутгт үүл татлһнла ноолда келһнд зөв-йос харлһна органмуд ода деерән диилҗәхш. Болв бичкдүд болн насиь [illegible] булаҗ авгдна, ним ик наркотик кесг сай күн эдлхмн болҗала.

Тер обществин элчнр урднь брифингст болн пресс-конференцст нег чигн дәәҗ эс заасн то-диг журналистнрт өгв: наркотик йосн биш арһар авч эдлдг төләдән зар[illegible]

...стнр зөвәр үүмәтә бәәдлд бәәнә, партин туст келджәх шаһлтд болн нань чигн олн зүсн дәврлһд хәрү өгч чаджахш. Тиигхлә партин XXVIII съезд деер парть күүрлгч нилчән ңааранднь чигн хадһлх, тоомсран өөдлүлхин төлә коммунист болһн эврә тәвцән орулх зөвтә гиж келсиг бәәдл-җирһлд яһж тохрахмб?

Мана «Улан Туг» совхоз [illegible] һоллгчдан мал өсклһнә хәләхәр үүлднә. Урдк мана эдл-ахуд 50 миңһнәс үлү хөн билә. Болв Хар һазрин болн Кизлярск малын идгиг ясрулхин төлә правительствин батлж авсн тогтавриг күцәж, тер төләд малын то хасгдв. Ода эдл-ахуд зуг 40 миңһн хөн бәәнә. Мал өсклһнд коммунистнр баһар көдлҗәхнь мана эндү, зуг партин 19 гешүн теднә зергләнд бәәнә.

Тер бийнь коммунистнр-малчнр өөдән һарцта күч-көлсәрн өнчрҗәнә гиж келж болшго. Зуг коммунист Б. Б. Ибрагимов һарджах хөөчнрин бригад тавн жилә зураһан цуг үзмжсәр күцәв. Урдк чигн, партин шин Уставл чигн коммунист күч-көлснә үлгүр үзүлж көдлх зөвтә гиж келгдҗәнәлм. Тиим кевәр эс көдлхлә күүрлгч нилчән партийцнр яһж үзүлхмб. Тиигчкәд, зуг һанцхн күч-көлсәрн биш, олна үүлдврт, партийн көдлмшт шуңж орлцад коммунистин нериг дуудулх кергтә. Тер үүрәр даранн партийн хург деер, партин XXVIII съездин көдлмшин ашмудар күүндвр кехләрн эн төрт онц оньг тусхахмн.

...лн нань чигн седвәрчнриг зааж болхмн. Цуһар эдн мана обществин өргҗлтин эндрк девснд орлцж, эврәннь баһ биш дөңгән күргж, селәнә әмтн дунд коммунистин тоомсриг эврәннь ил кергәрн өөдлүлж, үлгүр болж йовдлцхана.

Эклц партийн организацин дәәч үүлдвр гисн һанцхн эдл-ахун продукц һарһлһна [illegible] бәәдл хамгин түрүнд ямаран кевәр коммунистнр социальн төрмүдән хаһлж чаддгнас бас медгднә.

Эндрк өдрә эркн биш төрнь — малын хошмудыг бәәцин таалар күцц теткһн болжана. Хөөчнрин 47 хошас зуг 35 хош электрокүчәр теткгдсн бәәнә. Энти зуг онц дарулһна дөңгәр күцәгдсн юмн гиж келж болхмн. Зуг эн жил хөөчнрин 16 хошур электролиний орулгдла. Хөөчнр хот болһдг газ олзлжана.

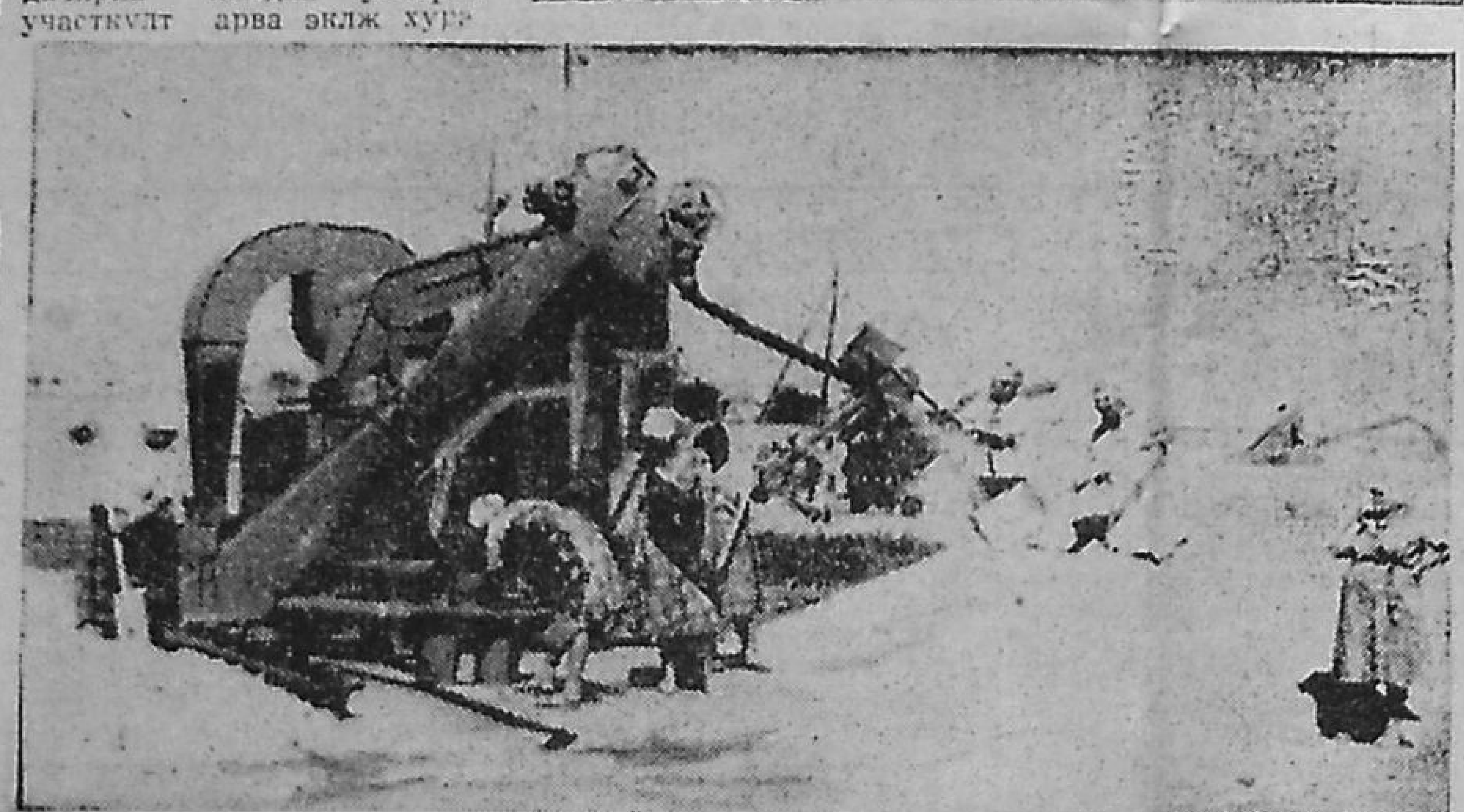
Удл уга поселкин әмтн йиртмжин газ олзлж чадхмн, электросетиг ясрулһна көдлмш кегдҗәнә. Бәәцин нань чигн төрмүд бас хаһлгдҗана. Патьр уга болснас келтә түрү-зүдү үзҗәх әмтн уга болвчн, тер дотр, герин таал ясрулһна чеерүдт 30 өрк-бүл зогсжана.

М. МАНДЖИЕВ.
«Улан Туг» совхозин эклц партийн организацин сегләтр.
Черноземельск район.

...дан хамгин түрүн болж урһц хуралһиг төгсәсмн. Эдн арвн өдрин эргцд 2500 гектар һазрас буудя хадад цокж авсмн. Эдл-ахун цутхлң токур һурвн миңһ һар тонн буудя зөөж күргглә.

Ахр болзгт тәрәвә көдлмшиг дууссн комбайнермүд «Бага-Бурульский» совхозин тәрәчнрт дөң болсмн. Долан хонгин эргцд өөдән һарцтаһар көдлад, ик дөң күргсн механизаторнрмүд [illegible] рүрн хәрж ирцхәв. Келхд, энд кех көдлмш баһ биш. Тәрәнә теегиг соломас цеврләд, терүг скирдт овалх, намрин тәрәнд белдвр кех кергтә. Хамгин дамшлтта комбайнермүд болхла, нөәмәдлһнә бригадмудын һардачнрла хамдан услврин участкүдт арва эклж хур...

...хаигар кегдсн герчлһнд барт барлгдсн «Олна негдлтсин туск» цугтгосударственн Закана проект бурушагджана. Кемр эн зөв-йосна акт батлад авгдхла, профессиональн ниицән йосидан болхла политическ партьсла, улсин фронтмудла болн гражданмудын нань чигн формированьсла әдлцүлгдх болжана, энь әнүнә үүлдврлән болн обществд зал-...

...профсоюзмудын туск закад батлад авгдчкв, эс гиж белдгдҗәнә. РСФСР-ин үлмә уга бәәдг профсоюзмудын федерацин совет бас тиим документ ухалж авч үүдәлһән эклв.

Профсоюзмудын туск цугтгосударственн законодательн акт утаһас келтә күч-көлсчнрин сә хәәлһнә халхд теднә үүлдвртнь зөв-йосна иңгә харслт уга болжана. Олна организацин туск за-...

...идейлә болн демократин принципслә ирцжахш.

СССР-ин профсоюзмудын зөвин туск зака батлж авлһиг зөв-йосна государств тогталһна, рыночн экономикд орлһна таалд күч-көлсчнрин социальн харслһна төрлә ирлцх парламентин ик чинртә акт болх гиж отрасльмудын профсоюзмудын централь комитетс тоолжана.

(ТАСС).

ЮНЕСКО-н экспедиц

ОДЕССА. (ТАСС-ин корр. Е. Шварцман). Парижас Әәдрхн күртл — «Торһн хаалһин — күүндврин хаалһин комплексин шинжллһн» гидг ЮНЕСКО-н нарт делкән ик кемжәтә проектәр экспедиция йовх хаалһин түрүн әңгнь ним.

Парижас һарч йовад, Мюнхенәр, Венаһар болн Будапештәр дәврж һарад, терүнд орлцжах улс Хар теңгсин көвәд бәәх советск портд ирв. Эндәс экспедиц «Федор Шаляпин» гидг пассажирск лайнер деер Сочи орв, тендәс деедгерманск «БМВ» гидг фирмин — экспедицин спонсорин һарһдг мотоциклмүдәр Әәдрхид күрхәр бәәнә.

Эн экспедицин һол төрнь — хойр миңһн дунлур жил өмн Деед үзгин болн Доорд үзгин цивилизацсин әлчирин — «Алдр торһн хаалһ» татсн улсин эклсн хулд-гүүлгәнә болн гуманитарн нөкцлтиг шинәс тохралһн, гиж экспедицин һардач Гюнтер Лоренц ТАСС-ин корреспондентд келв. Ода эн идей ик чинр зүүжәнә, нарт делкән сообществин лоңнлһәр эн проект туста болхд терүнд орлцжах йисн орн-нутгас — Австрь, Австраль, Италь, Канада, Франц, ФРГ, СССР, Швейцарь, Японь — негнь чигн алнтрҗахш гиж тер темдглв.

Экспедиц така сарин 31-д Әәдрхнд ирхмн. Иргчдән болхла ЮНЕСКО эн экспедицән ңааранднь «Алдр торһн хаалһин» наадк әңгәрнь йовулхар бәәнә — Советск Дунд Азин республикүдәр болн Хол Дорд үзгәр дамжад Китд күртл.

•Наркоманьла ноолдлһн

БИЧКДҮД БОЛН НАРКОТИК

СССР-ин МВД-д болдг брифингст сән, байрта статистик эс келгддгт журналистнр дасчкв. Орн-нутгт үүл татлһнла ноолда келһнд зөв-йос харлһна органмуд ода деерән диилжәхш. Болв бичкдүд болн наснь дигт күрәд уга баһчуд дунд наркоманьла ноолдлһна төрәр така сарин 24-д болсн брифинг деер гентки байрлулсн нег то-диг келгдв: 1988 жиллә дүкцүлхлә нидн медицинск биш эв-арһар наркотическ средствс олзлад тоод авгдад бичгдчксн насиь дигт күрәд уга бичкдүдин тонь 9.1 миңһн күүнәс 7.5 миңһнд күрч баһрв.

Тиим йовдлмуд эн жил бас баһржана. Ниднклә дүңцүлхлә 14—17 наста 100 миңһн күүнә тоод наркотизацин кемжән 49 күүнәс 41-д күрч баһрв.

Тиигв чигн статистик йоста бәәдлиг күццднь үзүлжахш гиж СССР-ин МВД-н көдләчнр келв. СССР-т наркотик эдлдг, шишлң тоод авад биччксн 117 миңһн күн бәәнә гиж келгднә, зуг энүнәс үлү чигн болх, диагностическ аппаратур му болад, эн хорта йовдлла ноолда келг ведомствс тус-тустан онц көдлдгәс келтә наркотик эдлдг әмтиг цуһараһинь илдкж бичж авч болжахш. Терүгинь наркотикәс бичкдүдиг болн насиь дигт күрәд уга баһчудыг харслһна цугсоюзн обществин то-диг иткүлжәнә: жил болһн нуувчин рынкас 50 тонн наркотик булаж авгдна, ним ик наркотик кесг сай күн эдлхмн болжана.

Тер обществин әлчир урдкнь брифингст болн пресс-конференцст нег чигн дәкж эс заасн то-диг журналистнрт өгв: наркотик йосн бишәр авч эдлдг төләдән зарһла харһсн, морфинизм гемтә күүкдин 60 процентнь — медсестрас; наркоманмудын 50 шаху процентнь 30 күрәд уга бәәж өнгрнә; наркотик эклж эдлснәс авн ут нас насллһнь 25 жиләс үлхш; баһ наста наркоманмудын 60 шаху процентнь бийнь бийән алхар седнә; әмтнә гермүд, патьрмуд тондг цуг йовдлмудын өрәлнь — наркоманмудын ааль; московск школьникүдин 10 процентнь наркотик олзлж үзж; наркоман болһн жиләән 5—17 кү наркотикд орулна; наркотик эклж эдлдг насиь 14—16 жиләс 9—11 күртл баһрв.

Әәмшгтә статистик.. Ода деерән эн әәмшгтә йовдлла һанцхн дотр-дундын органмуд ноолда кежәнә. Зуг эднә чидлнь күрчәхш. Эднә чидлнь күршго, зуг нуулго келх кергтә. Бичкдүдиг болн насиь дигт күрәд уга баһчудыг наркотикәс харслһна цугсоюзн обществин әлчин келсн «Эн халхд мадн государствд нәәлжәхшвидн, терүнәс дөң күләжәхшвидн» гисн үглә бас зевшәрх кергтә болжана.

Н. ДЕМИДОВ,
ТАСС-ин корр.

•Тооцана-суңһврин партийн конференциг угтж

Соньмсулгч янзтаһар давх зөвтә

1990 жилин така сарин 28-д Сарпинск района партийн XXIV конференц көдлмшән эклхмн. Энүн деер делегатнр районн партийн XXIII конференцин дару партин райкомин бюрон, шүүврин комиссин кесн көдлмшин тоолан сонсад, күүндвр кех, тер дотр, нань чигн төрмүд хәләһәд, партийн органа шин хань суңһх.

Района эклц партийн организацсин, колхозмудын, совхозмудын, предприятьсин, бүрдәцсин, болн учрежденьсин әлчнр орлцх района партийн конференц ямаран болхин тускар би ю санжанав...

Хамгин түрүнд энтн ухан-тоолврта көдлмшин эклц, президиумин баһ болв тоомсрта хань суңһлһн гиж би тоолжанав.

Дәкәд келхд, конференц деер хурсн коммунистнр эврәннь докладтан болн келсн үгдән һанцхн эврә производственн, партийн, профсоюзн, комсомольск болн нань чигн олна бүрдәцсин тускар келхмн биш, партийн аппаратын көдлмш ямаран болх зөвтән туск чик селвг өгхмн гиж санжанав.

Дәкәд эклц партийн организацсин сегләтрмүд эврәннь кергтән шин эв-арһ олзлжану, ямаран кевәр эдл-ахусин күч-көлсчнр дунд сурһмжин көдлмш кежәхин тускар тодрхаһар цәәлһж өгх зөвтә гиж би тоолжанав. Тер дотр партин райкомин бүрдәцин тускар эн конференц деер делегатнр ухан-тоолвран медүлхлә сән болх билә. Һурвн сегләтр кергтәй аль угай, райкомин инструктормудын, пропагандистнрин штат хасхла яах гисн төрмүдәр күүндвр кехмн.

Миниһәр болхла, эклхәр бәәх эн партийн конференц деер делегатнр ирлцнгү партийн, советск болн нань чигн организацсиг авъяст тохрсар шалһлго, эврәннь сүв-селвгән өгч, ухан-тоолврта шиидврмүд зааж дөн болх зөвтә.

Энүн деер района улсин депутатнрин хань болн терүнә күцәгч комитет бас баһ биш көдлмш күцәх зөвтә гиж сангдна. Тооцана докладт район ямаран кевәр государствин зурас күцәжәхин тускар, мал өсклһнә, тәрә урһалһна керг районд яһж күцәгджәхин тускар, тер дотр, районд болсн олн зүсн кампаньсин кергүдт эндү һарһсн әмтнә тускар докладчик темдглх зөвтә.

Би партийн конференцин делегат бишв. Энь ик һундлта. Сарпинск райнон эклц партийн организацин тооцана-суңһврин хург деер энүнә медлд бәәх предприятьмүдин һардачнр партийн конференцин көдлмшт орлцх зөвиг бийсиь эзләд авсмн. Тегәд чигн би барин дөңгәр эврәннь ухан-тоолвран медүлжәнәв. Тодрхаһар келхлә, партин райкомин аппаратын тускар, терүнә сегләтрмүдин тооһин тускар, керг угаһар орм эзлжәх кесг әмтиг хасхин тускар би «Коммунист» районн газетд бичг бичләв.

КПСС-ин XXVIII съездин өмн коммунистнрлә харһад, партин туск күүндвр, парть әнгрх, аль угай, ямаран кевәр съездин көдлмш давх гиж даңгин күүндг биләвидн. Партьд тогтсн бәәдл зөвәр күнд, илднь келхлә, сүл цагт парть тоомсран, әмтнә иткл геенһәд бәәв. КПСС-ин ЦК-н, Политбюрон көдлмшт бәәсн эндүсиг зааж шалһлһн энтн гиигн керг, болв мадн, коммунистнр, КПСС-ин ЦК-н Платформ шин Уставас иштә цуг күчән негдүлж, күнд йовдлмудыг диилхин төлә зүтклһн — энтн төрүц талдан керг гиж санжанав. Мел тиим кевәр партийн конференц көдлмшән бүрдәх гиж иткжәнәв. КПСС-ин зергләнәс һарсн болн одачн партюр дәврлһ кежә бәәх коммунистнр, эс гиж партин тоомсриг өөдлүлх биш, кам муурулжах әмтнлә мадн, коммунистнр-большевикүд, нег хаалһар йовх зөв угавидн. Эн конференц деер делегатнр КПСС-ин РК-н көдлмшч ханьд йоста коммунистнриг суңһх гиж би зөвәр икәр нәәлжәнәв.

Дәкәд нег кергин тускар би темдглж келхәр бәәнәв. Района «Коммунист» газетин редакцин штатн биш корреспондент болж би үүлднәв. Тегәд мана редакц шалһгчнчнртә материалмуд барлхдан саглна. Нам эдниг барлхдан әәжәх кевтә гиж сангдна. Эн әәмшгиг, эс гиж сагиг уурулх кергтә, газет зәрмгән үзүлхлә тер цагт селькормудын то икдх гиҗәнәв.

«Коммунист» газетин редакцд көдләчнрин күцц то уга. Юнгад гихлә, жалвнь бичкн. Келхд, партин райкомин инструкторин жалвас газетин корреспондентин жалвнь зөвәр баһ, болв кежәх көдлмшнь зөвәр эләд гиж санжанав. Үлгүрнь, материал йовад цуглулх кергтә, кеер малын хошт көдлж йовх хөөчнрлә, эс гиж тәрә хуралһна кемлә күч-көлсчнрлә болн нань чигн әмтнлә харһж күүндвр кеж, теднә тускар бичх кергтә. Эн көдлмшиг эвтә болн серглн кабинетд сун бәәж күцәж болшго.

КПСС-ин XXVIII съезд деер батлж авгдсн программин Герчллһнә, шин Уставин тускар өргн күүндвр болхнь бас маһд уга.

П. ВЯТКИН,
партин гешүн.
Садовое селән.

ӘӘМШГТӘ ГЕМ ИЛДКГДВ

Туризмин болн экскурсин Ставропольск крайин Советин «Родник» гидг кемпингт амрчасн әмтн дунд онһадг гемәр гемтсн улс илдкгдв, гиж Ставропольяс ТАСС-ин корреспондент Н. Стяжкин зәңглв. Така сарин 24-д гемтә 13 кү больницд орулв.

— Булгас ус уусн әмтн гемтв, тер булгин усид онһадг гем татдг микроб бәәсн бәәж, — гиж Ставропольд ирсн РСФСР-ин эрүл-менд харлһна министрин дарук, Әрәсән Федерацин ах государственн санитарн әмч Е. Беляев келв. — Крайин цутхлнд контрактар көдлж «Интурист» гиичлүр тосхжах болн цаг-зуур кемпингд бәәх Сирийәс ирсн тосхачнр дунд бас онһадг гемин вирус олдв.

ТАСС-ин корреспондент З. Хромован сурврар эн зәңгиг цәәлһж өгхләрн РСФСР-ин эрүл-менд харлһна министрин негдгч дарук В. Панов онһадг гем цааранднь бичә дәргж һартха гиһәд, дәкәд болхла санитарн-гигиеническ болн гемәс хөрлһнә керг-үүл күцәлһнд бәәрн әмчнрт нөкд болтха гиһәд РСФСР-ин Минздрав Ставропольд түргәр баг әмчнр илгәв, теднә ханьд министерствин ах инфекционист йовна, гиж келв.

Зуг гемтсн улсиг биш, теднлә хамдан бәәх эс гиж тер булгас ус уусн цуг улсиг больницд орулчкв. Угин заагт келсв, тер булгд талдан, олзлчкад һарһад асхсн усн орсн бәәж. Лабораторн шинжллһнд гем уга болж һарсн цуг улс хәрәд йовж одв. Невчкн зуур эдн бәәх һазртан әмчнрин хәләврт бәәхмн. Кемпингд 82 күн үлдв, ик зуудан, бичкдүд. Эдн эн-тер уга бәәдг болв чигн, специалистнр эдид бачм кевәр профилактик кежәнә. Эн һазрт бәәх усид өөмх зөв өггджәхш, усна тогталмудас ус ууж болшго.

Күцәжәх керг-үүлдврмүд эн һазрт гентки дәргсн гем эдгәгдәд, цааранднь тарҗго гисн иткл өгчәнә.

(ТАСС-ин корр).
Ставрополь — Москва.

●Советмүд үүлдҗәнә

Эд-тавр хатяр болсн цагт

«Цут йосиг — Советмүдт» гисн дуудвр эврә экн чинрән. Советин йосн тогтлһна эклцд ухалж темдглгдҗәсн чинрән шинәс зүүҗәнә. Терүнәс иштә ямаран чигн девскгдсн Советин депутатнрт өдгә цагт ик даалһврмуд даалһгдҗана.

Улсин депутатнрин Яшкуль поселкин Советд эндр өдр дангин үүлдг зурһан комисс бүрдәгдҗ үүлдҗәнә. Хөрн негдгч хуралтын улсин депутатнрин поселкин Советин түрүн сесс деер тедн бүрдәгдҗ батлгдсмн. Тер комиссьмүдин негнь — социальн-экономическ төрмүдәр үүлдг комиссиг районна санитарн-эпидемиологическ станцин көдләч Владимир Сангаджиевич Эрдниев толһалжана. Энүнлә харһҗ депутатнрин күцәҗәх үүлдврин тускар мадн күүндвр кеввидн.

— Владимир Сангаджиевич, тана комиссин үүлдвр олн зүсн халхта. Энүнә көдлмш мана өдр-бүрин бәәдл-җирһлин цуг халхсла залһлдата. Болв эндр тана үүлдврин нег халхин тускар медхәр седләв. Социальн үнн-чик бәәдлин тускар өдгә цагт зүткәтә дала күүндвр болна. Үлгүрлхд, мана поселкд әмтнд икәр керглгддг эд-тавр хулдлһна халхар әмтн зүтклдәд бәәнә.

— Әмтнд икәр керглгддг эд-тавр, хамгин түрүнд импортн эд-тавр хувах даалһвр улсин депутатнрин Яшкуль поселкин Советин түрүн сесс деер мана комиссьт даалһгдла. Би социальн-экономическ комиссин ахлач болсндан эн төриг тиигҗ хаһлхиг буруушасн биләв. Эн көдлмшиг района потребительск обществин хулд-гүүлгәнә әңгин специалистнр кех зөвтә. Болв теднә үүлдвриг мана комисс болн Советин улсин бүртклһнә баг шинҗлҗ бүртгх зөвтә, гиҗ би тоолжанав.

— Энтн тусла тана бийинтн хәләц. Болв депутатнр терүнлә зөвшәрлго, эд-тавр диглҗ хувалһна кергиг комиссьт даалһв. Дефицитн эд-тавриг диглҗ хувалһна һоллгч принципсин түск сурврмуд сунһачнр дару-дарунь өгәд бәәнә.

— Әмтнд икәр керглгддг эд-тавриг диглҗ хувалһна тодрха принцип ухалж һарһхд йир амр биш болжана. Терүнә төлә чинртә учрнь чигн бәәнә. Яшкульд бәәх предприятьмүд, органиэацс болн учрежденьс көддг әмтнә тооһарн нег-негнәсн икәр йилһрнә. Тернь негдвәр. Хойрдвар, импортн эд-тавр хая-хая орж ирнә, тиигчкәд терүнә ассортиментнь болн тонь керглгдснәс баһ болна. Тегәд чигн әмтн һундлан олар келнә.

— Тегәд эд-тавриг дигләҗ хувалһна принцип үнндән уга болжану?

— Уга. Тиим арһ бәәнә. Дефицитн эд-тавриг көдләчнр дунд хуватха гиһәд, күч-көлсч коллективст өгнәвидн. Тернь — пылесосмуд, холодильникүд, кир уһадг машид, телевизормуд тиигж хулдгдна.

Хувц-хунр, һосн-башмг хулдлһна төриг хулд-гүүлгәнә сетьд даалһхмн, гиж поселкин Советин хойрдгч сесс деер би дәкнәс келләв. Болв депутатнр мини селвгиг дөңнсн уга.

— Владимир Сангаджиевич, теднә тоолвр хажһр гиҗәнт?

— Кен меднә, терүгитн, шинжлж хәләх кергтә. Дефицитиг хувалһиг эврә бүртклһндән авхларн мадн тиим керг күцәх арһта болх зөвтәвидн. Ода болхла, юн болжана? Района цутхлгд хулдхин төлә һарһҗ өгддг дефицитн эд-тавриин сангас 25 процентнь дәәнә болн күч-колснә ветеранмудын магазинд орулгдж хулдгдна. Эд-тавриин дәкәд нег әңгнь селәнә эдл-ахун үлү эдл-уушан шанд орулж өгдг әмтнд хулдхмн, гиж темдглсн Хальмг АССР-ин Министрмүдин Советин тогтавр күцәхин төлә һарһҗ өггднә. Үлдсн цөөкн эд-тавриг мана комисс хувана.

— Тиигсн бийнь промышленн эд-тавр хулддг магазинд дефицитн эд-тавр шидр йирин хулдла, гисн зәнг һарла. Эд-тавр цөөкн билә, болв зүтклдән дала һарла.

— Тиим йовдл үнндән учрла. Райпон ахлач Л. Л. Сельдиновин зааврар эд-тавр тиигж хулдгдла. Мана дангин үүлдг комиссин сүүрт энүнә тускар күүндвр болла, цаарандинь тиигж кешго болж тер үгән өгв.

Дәкәд нег иим төриин тускар келхәр седләв. Поселкин әмтнд хулдхин төлә һарһҗ өгддг импортн эд-тавр деед бәәх района органд шиидврәр талдан һазрур йовулгддг йовдлмуд хатяр бишәр һарна. Келхд, Чилгрт болсн байрин ярмд эд-тавриг хулдхин төлә тиигж кесн билә. Тер цагт поселкин Советин зөвшәл сурх кергтә, гиж би тоолжанав. Поселкин Совет болхла, эд-тавриг талдан һазрур сольж өгхин эс гиж талдан арһ олзлж өгхин тускар шиидх зөвтә.

Төрин дәкәд нег халхин туст онц оньган өгч келнәв. Күч-көлсч коллективст олн зүсн хувц-хунр, һосн-башмг хувахин төлә һарһҗ өгддгин тускар би урднь келчкләв. Зәрмдән тер эд-тавр кемжәһәрн үлү эс гиж бичкн болад әмтнд ирлцхш. Болв чигн чеерүдт бәәх әмтн эләд, бичкн болв чигн эд-тавриг хулдж авад, хөөнь терүгән сольна, эс гиж үнтәрүләд хулдна. Тиигж арсм келһнә йовдлмуд һарна.

— Владимир Сангаджиевич, социальн-экономическ төрмүдәр үүлдг комиссьт танас наань кен орна?

— Яшкуль поселклән күндтә улс — В. Г. Козаева, В. Б. Долгаева, Э. Б. Церенова, Я. Г. Цатхланов, Б. Э.-Г. Очирова, Б. Н. Чудеев комиссин ханьд үүлднә.

Улсин депутатнрин Яшкуль поселкин Советин социальн-экономическ төрмүдәр дангин үүлдг комиссин ахлачла кесн күүндвр тиигж төгсв. Райпон хулд-гүүлгәнә көдләчнр поселкин Советин шиидврмүдиг төртән эс авдгин туск тоолвр келгдв. Хулд-гүүлгәнә көдләчнр тиигж кеһәд бәәхлә, дангин үүлдг комисс хоосн нерни төлә бәәх бәәдл һарчана.

Мини тоолврар, эн кергиг дигләҗ авх кергтә. Әмтнд икәр керглгддг эд-тавр хувалһна үүлдвриг зуг дангин үүлдг комиссьт даалһхмн. Депутатнр эн төрәр чикәр үүлдәл, социальн үнн чик зөвтә бәәдлиг тогтаж чадх гисн ицл бәәнә.

Күүндвр кесн А. ПЕТРОВ.

Элстд бәәх мебельн фабрик балһсна хуучн предприятьмүдин негнь. Эврәннь түрүн продукцан эн хөр һар җил хооран һарһла. Энд һарһгддг күн болһна өдр-бүрин бәәцд керглгддг эд-тавр магазидт орн гишң уга болж одна. Эннь әмтнә кергллт күцц хаңһагдад уган уршг гих кергтә. Эн чинртә төриг хаһлхин төлә фабрикин цуг көдлмшчнр гүжрж көдлҗәнә. Нүүрт йовх улс дунд фабрикин ветеранмуд бат орман эзлҗәнә. Теднә негнь — отделочниц Жуковская Ольга Владимировна. Арвн х җилин туршарт эврәннь күч-көлсән Ольга Владимировна төрски фабрикдән өгчәнә, кесн көдлмшнь оньдинд өөдән үнлгднә. Бадмаева Светлана Николаевна болхла предприятьд ирәд арвн җил давв. Эн җилмүдин эргцд Светлана Николаевна байн дамшлт хоршаһад, даалһсн кергән үнн седкләсн күцәсндән ода ах инженер болж көдлҗәнә. Элстихн энүнд эврәннь итклән өгч, балһсна Советин депутатд сунһв.

ЗУРГТ: КПСС-ин гешүд С. Н. Бадмаева болн О. В. Жуковская

Р. Астахован цоксн зург.

Эзн болх санатаһар

Мана орн-нутгт оңдаруллһн зарлгдад кесг җил болжана. Эн цагин эргцд экономикиг батруллһнур, әмтнә неквр хаңһаллһнур зөрүлгдсн керг-үүлдврмүд күцәгдҗәнә. Тедн дунд кооперативн җисәг, нәәмдллһнә зв-арһиг заах кергтә. Өдгә цагт диглллһнә рыночн экономикд орлһна төрмүд тәвгдҗәнә. Болв ямаран керг-үүлдвр эс күцәгдв, чигн эдл-ахусин, предприятьмүдин һардачнрин оньгт социальн төрмүд бәәх зөвтә. Тегәд чигн өдгә цагин кесг һардачнр һанцхн производственн кергүдәр биш күч-көлсчнрин бәәдл-җирһләр, теднд көдлмшин болн бәәцин сән таал тогталһар соньмсҗ үүлдҗәнә. Одахн бидн Октябрьск районна «Октябрьский» совхозд олн җил эн эдл-ахун директор Гаря Бакуевич САНДЖИЕВЛА харһҗ социальн төрмүд яһҗ хаһлгдҗахар соньмсвидн.

— Мана эдл-аху олна мал тежәл белддг совхоз болжана. Эзлжәх һазрарн чигн, көдлжәх әмтнә тооһарн чигн мана совхоз дала ик биш. Тер бийнь механизатормудын, малч залачнрин кадрмуд күртхәш. Юнгад иим бәәдл үүрмҗмб? Түрүн зергләд республикин эдл-ахус мана механизатормудын ту... [illegible]

●Дәкәд нег дәкж өр-өвчин тускар

ЯМАРАН ЧИНРӘРНЬ ҮНЛЛТ ӨГХМБ?

Партин XXVIII съездин өмн, Сарпинск районур одсн цагла, партийн көдлмшән сәәнәр күцәдг эклц партийн организацин сегләтрлә таньлдхар седләв, гиж би КПСС-ин Сарпинск райкомин бүрдәмжин әңгин заведующ Михаил Владимирович Дудкиниг сурув. Тиим сурвр өглһн учрта билә, юнгад гихлә зәрм партийн организацсин сегләтрмүд съезд болхиг күләһәд терүн деер батлж авгдсн шиидврмүдәс иштә көдлмшән бүрдәхәр күләһәд суула.

— Мини халәцәр, өдгә цагт тиим сегләтр гиж би «Рассвет» колхозин партбюрон сегләтр Иван Семенович Стульневиг заах биләв. Эн кезәд чигн партийн көдлмшән дигтә-даратаһар күцәнә. Энүнә һарджах партийн организацин коммунистнр партин зергләнәс һархин, җил болһн партин гешүнд шин әмтн орна, — гиж М. В. Дудкин хәрү өглә.

Энүнә селвгәр тер колхозур ирҗәнәвидн. Колхозин цутхлң селән дора һазрт бәәсн болхла правленя контор болн гараж өөдм деер бәәнә. Урһа модна нигт ацмудын ца бәәх гермүдин ора әрә гиж үзгдна. Холас шинжлж хәләхлә цуг гермүд сән бәәдлд бәәнә. Энд бәәх әмтн патьр угав, эс гиж ясвр некҗәх герт бәәнәв гиж правленя ахлачин әрд өдр болһн ордго болх гиж сангдв.

Мини тоолвриг Иван Семенович чигн бас иткүлв. Ода деерән патьр авх чеерүдт, эс гиж патьр төрүц уга нег чигн өрк-бүл мана селәнд уга. Бүүрән өргжүлхәр бәәх чеерүдт цөөкн күн зогсжана, гиж эн мадид келв.

Энүнә келснд мадн итквидн. Юнгад гихлә, учр чигн билә. Колхоз җил болһн шин һурвн патьр тосхна. Сүл цагт колхозин экономик батржах учрар эндәс нүүж һардг әмтнә то зөвәр баһрж одв. Тиигчкәд урһц урһалһнд, малын хот белдлһнд, мал өсклһнд нәәмдллһн бат орман эзлсн учрар энд көдлҗәх әмтн үлү, көдлмшән хоомаһар күцәдг күүг коллективдән бәрхәр седхш. Дәкәд нег оньчта темдг: һурвн җилин туршт колхозникүд хажуһас дөң сурлго төл авлһна, хөд кирһлһнә, урһц хуралһна болн малын хот белдлһнә көдлмшән эврә арһ-чидләрн күцәҗәнә. Энүнәс иштә колхоз баһ биш мөңг эрвлҗәнә. Тер мөңгиг социальн төрмүд хаһллһнур залж болхмн.

Партбюрон сегләтр эврә кергәрн йовж одсна хөөн селәнә лавкур орад, хот уудг герт юн бәәхинь медхәр седвидн. Промышленн эд-тавр хулддг магазин, бәәц теткллһнә пункт болн хот уудг гер хойр давхр нег ик герт бәәрлсн бәәж. Магазинд хулдж авх, ода ховр болж одсн юмн бәәнә, болв терүг зуг бәәрн әмтнд хулдна. Хот уудг гер хаалһата, юн учрар эс көдлҗәхинь мадид цәәлһҗ өгдг күн олдсн уга. Тиигчкәд нааран ирсн күн хот уухар бәәхлә терүнә тускар урдаснь зәңглх зөвтә бәәж. Үдин хот уух кем ирсн учрар бәәц теткллһнә пункт бас оньслата билә.

Хәрж йовад зууран йир му бәәдлтә хуучн нег гер үзвидн. Хәләһәд шинжлхлә әмтн бәәх бәәдлтә, һазак хашадн туһл, һаха бәәнә. Мадн машинәс бууһад гериг эргәд хәләввидн. Зәрм ормсар саман герин эрснь цоорн гижәнә, тедү дүңгәһәр һазак шалдарнь униҗ.

Энд Санджиевин олн үртә өрк-бүл бәәж. Эн герт эдн кесгәс авн бәәнә, болв колхоз ясвр кехш. Гер дотр бәәдлиг хәләхлә махмудм заратрад бәәв. Иим гермүдт дәкәд чигн цөн өрк-бүл бәәснь герин эзн күүкд күүнлә күүндхлә медгдв.

Эндәс һарч йовхларн толһадм олн зүсн ухан орад бәәв. Кесг җилдән тиим герт бәәх әмтн колхоз дөң эс болхла, шалдар белдәд һаяһна. Аль цугинь шанг кех зөвтә гиснд иҗлдәд бәәсн болвзго. Колхозин һардвр, тер тоод партбюрон сегләтр эднә гериг үздго болхий, ямаран чигн дөң эднд күргж болшгой, гиж мадн хоорндан күүндж йосндан седкләрн зоввидн.

«Рассвет» колхозин партбюрон сегләтр хөд кирһлһн эклсн цагла колхозас салу бәәх малын идгин һазрт бәәрлҗәх хөдиг кирһхин төлә онц багин һардач болв, гисн зәңг соңсгдв. Партбюрон сегләтр сән дурни үлгүр үзүлж күнд участкиг цаг-зуур болв чигн һардснь йирин йовдл биш. Сән үлгүр. Болв энүнә келсн үгмүд нанд амр өгчәхш. Нурҗах герт бәәх әмтн патьрар теткгдсн тоод бәәхлә энтн ямаран юмн болжахмб? Ода партьһол оньган күүнә туст тусхах кергтә, гиж зарлсн цагла арһ уга әмтнд партийн организац дөң эс болхла партин тоомсриг яһж өөдлүлхмб?

Тер учрар эн колхозин партбюрон сегләтр партин райкомд сән көдләчнрин тоод бәәв чигн, кергтә болхла ил кергәрн эдл-ахудан дөң болв чигн би энүг партийн сән көдләч гиж үнлшго биләв. Ядхдан өр-өвчин седклтә күн эн болх зөвтә гиж сангдна.

ӘВӘН Николай.

●Тадниг яһж теткнә

Тогтсн бәәдлиг ясрулхар

Республикин потребительск кооперацин системд район болһнд гишң колбасн цехмүд бәәнә, терүнд олн зүсн кегдлмүд кегднә. Тедн дунд кесг зүсн сорт өөкн, чансн болн утсн колбас, утсн такан, тер мет һахан махн. Цуг энүг кеж һарһжах коопeратормуд хот-хоолын программ күцәлһнд темдгтә тәвцән орулҗана. Диглллһнә рыночн экономикд орлһнд белдлһнә кемд республикин күч-көлсчнриг хот-хоолар теткллһнә туст тогтсн хурц бәәдлиг гөңгрүллһнә төлә юн күцәгдҗәхин, өдгә цагт потребительск кооперацд эд-бод келһнә туст хаһлгдад уга төрмүд бәәх угаһинь, тогтсн бәәдлиг ясруллһна төлә ямаран керг-үүлдвр күцәгдҗәхин тускар Калмпотребсоюзин производствин болн тосхлтын багин һардач Галина Григорьевна БОДРУХИНА келҗ өгчәнә.

— Давсн җилин эргцд потребкооперацин предприятьмүдт 1053 тонн махна зүүтә хот-хол кеж һарһгдла. Өмн җилин ирлцнгү кемлә дүңцүлхлә колбасн кегдлмүд кеж һарһлһн темдгтәһәр өссмн. Иим йовдлын ашт селәнә болн балһсна әмтнд элвг хот-хол хулдгдв. Дөрвн сарин ашмуд хәләхлә чигн уралан ишкдл темдглгдҗәнә. Нидннәһә 364 тонн утсн колбас болн һахан махн кеж һарһгдсн болхла эн җил 432 тонн кеж һарһгдсмн. Тегәд чигн производственн күчиг олзтаһар олзлсна ашт продукц кеж һарһлһна өслт 18,6 процент тогтав. Келхд, мана кооператормуд давслсн, утсн өөк, венгерск шпиг, мәрнә, украинск, краковск болн наань чигн зүсн колбас, үкрә болн һахан махнас кесн сосиск, такан, нуһсна утсн мах, малын хавс хулд-гүүлгәнә организацст орулж өгнә. Тернь бәәрн һазрар болн Элстин хойрдгч, дөрвдгч микрорайодт бәәх кооперативн магазидт, цутхлң рынкин универсамд хулдгдна. Тиигчкәд хот-хол кех махна ик хүвнь әмтнәс хулдж авгдна. Үлгүрнь, әмтн һахан, шовуна махиг эд-бод кедг мана цехмүдт орулж өгнә. Давслгдсн, утсн махн, көдлмш кегдснд мөңгн авгдсна хөөн, орулж өгсн әмтнд хәрү өггднә. Келхд, иим керг-үүлдвр потребкооперацд чигн, селәнә әмтнд чигн олзта.

Хамгин күнд гисн төрнь иим. Мана колбасн цехмүдиг күцц күчнднь олзлхин төлә малас авгддг эдл-ууш күртжәхш. Агропромышленн комплексин эдл-ахус махна үниг өөдлүлснәс көлтә бидн күнд бәәдлд тусвидн. Эзни биш иим йовдлас көлтә зуни кемд мана предприятьмүдин күчн зуг хөрн, һучн процентд олзлгджана. Бидн болхла сар болһн хойр зу шаху тонн мах эд-бод кеж чадхвидн. Мана халәцд, потребкооперәннь эд-бод кедг предприятьмүдт кемжәһәрн ик биш, кимд технологическ оборудовань хәәж олна гидг хаһлгдшго төр болжана. Өдгә цагт сардельк, сосиск кеж һарһдг автоматическ линийс, наань чигн кергтә оборудовань хәәгдҗәнә. Дөңцл сырье кеж болх юмн чигн уга. Һундл болхд, Әрәсән потребсоюз мадниг тиим оборудованяр дөчн-тәвн процентд теткжәнә. Тегәд чигн тогтсн бәәдлиг унгарнь ясрулх арһ уга. Сольгддг әңгс хәәлһнә төлә үнтә цаган, арһ-чидлән геенәвидн. Болв энүнлә зерглҗ кеж һарһсн продукциг зөөж күргхин төлә көлгн күртжәхш. Оньдин бензин баһар һарһгддг, наань чигн алдгуд харһна.

Әмтиг хот-хоолар теткһиг ясрулхин төлә колбас болн утсн һахан мах кеж һарһдг югославск хойр модуль эдлврт орулгдсмн. Цех мет хурагдсн комплексмүдт өдрин эргцд 1200 килограмм продуц кеж һарһж болхмн. Тиим модульмүд Приозерн болн Каспийск районт үүлдҗәнә.

Юстинск болн Целинн районт, Яшкуль поселкд бәәсн колбасн цехмүдин күчн өөдлүлгдәд, ясруллһна көдлмш кегдсна ашт тонн шаху колбас, наань чигн кегдлмүд кеж болхмн. Сарпинск, Городовиковск, Яшкульск, Малодербетовск районт колбасн кегдлмүд кеж һарһлһна туст бәәдл му биш. Эн районт зурас оньдин давулж күцәгднә. Бәәрн әмтн терүг магазидт бәәх хот-хоолар үздг болх. Тегәд чигн потребкооперацин цуг көдләчнр республикин күч-көлсчнриг хот-хоолар теткһнд темдгтә тәвцән орулхар шунҗана. Болв зуг олна күчәр эн көдлмшиг өөдән кемжәнд күцәж, хот-хоолар теткллһнә туст тогтсн күнд бәәдлиг ясрулж болхмн.

Күүндвр кесн В. ЛОДЕНОВ.

номикд орлһна төрмүд тәвгджана. Болв ямаран кергүүлдвр эс күцәгдв. чиги эдл-ахусин, предприятьмүдин һардачирин оньгт социальн төрмүд бәәх зөвтә. Тегәд читөрмүд бәәх зөвтә. Тегәд чиги өдгә цагин кесг һардачин һанцхн производственир керггүдәр биш күч-көлсчирин бәәдл-жирһләр, тедид көдлмшин болн бәәцин сән таал тогталһар соньмсж үүлдҗәнә. Одахн бидн Октябрьск район «Октябрьский» совхозд одсн кемд эн эдл-ахун директор Гаря Бакуевич САНДЖИЕВЛА харһж социальн төрмүд яһж хаһлгджахар соньмсвидн.

— Мана эдл-аху олна малд тежәл белддг совхоз болжана. Эзлҗәх һазрарн чиги, көдлҗәх әмтнә тооһарн чиги мана совхоз дала ик биш. Тер бийнь механизатормудын, машин залачнрин кадрмуд күртжәхш. Юнгад иим бәәдл учрҗахмб? Түрүн зергләнд республикин эдл-ахус мана механизатормудын тусламж баһар олзлдг болв. Өдгә цагт совхозмудын болн колхозмудын малд хот белддг бригадмуд нәәмәдлһнә подряд олзлж көдлҗәнә. Энүнәс иштә мана механизатормудын жалв дора орв. Мана көдлмшчнр патьрар күцц теткгдсн бийнь социальн нань чиги төрмүд өдгә цагт хаһлгджахш.

Ода күртл мана совхозд сән гидг культурин Гер уга. Тегәд чиги бидн урһх жиләс авн эдл-ахун эв-арһар чикртә эн тосхлтыг эклх зөвтәвидн. Проекти-сметн документац белн, көдлмш кех организац чиги олдв. Кесг жилин эргцд көдлҗәх дундын школын гер бас цагин некврлә ирлцҗәхш. Цань арһ уга болад типовой садикиг школд олзлжанавидн. Иргчлән школын геринг бичкдүдин садикд өгәд 306 сурһульч сурх шин дундын школ тосхх зура бәәнә. Эн көдлмшиг бас удан татлго хөөтндән һарад эклхвидн. Юнгад гихлә, жил ирвәс селәнд бәәдг әмтнә то өсәд йовна. Сурһульчнрин то бас темдгтәһәр өсҗәнә. Тегәд чиги эн туст күнд бәәдл тогтхиг күләлго школ тосхлһна териг эртәснь хаһлхар бәәнавидн. Цугинь урһу жилд үлдәлго зәрм объектсиг эн жиләс авн эклж тосхҗанавидн. Үлгүрнь, эн жил мана совхозин цутхлңгд шин магазин тосхгдж эдлврт орулгдх зөвтә.

Болв эн төрмүд деер совхозин көдлмшчнриг түләһәр, уудг усар теткլһн немгднә. Зуни, намрин кемд хар нүүрс зөөж авх кергтә. Уудг усиг болхла шишлн машид жилин эргцд зөөнә. Хату һадртә хаалһ уга болснас көлтә заагдсн тоотыг күцәхд амр биш. Тегәд сүл жилмүдт совхоздан газ, ус орулж авх арһ хәәввидн. Өдгә цагт шишлн институт эдлахуг газификацллһна документац белджәнә. Усна сурвлж орулһна документац белдх даалһвр бас өгчквидн. Цөөкн жиләс эн зурас бәәдл-жирһлд тохрагдх, гиж санҗанавидн. Зуг зәрм организацс эн көдлмшиг удан татна. Эдл-ахун тооцанд орлһн мадяд эврә һазртан эзн болх сана зүүлһҗәнә.

Күүндвр кесн
САНҺЖ-ҺӘРӘН Иван.

гад гихлә зәрм партийн организацсин сегләтрмүд съездд болхиг күләһәд терүн деер батлж авгдсн шиидврмүдәс иштә көдлмшән бүрдәхәр күләһәд суула.

— Мини хәләцәр, өдгә цагт тиим сегләтр гиж би «Рассвет» колхозин партбюрон сегләтр Иван Семенович Стульневиг заах билв. Эн кезәд чиги партийн көдлмшән дигтә-даратаһар күцәнә. Энүнә һарджах партийн организацин коммунистнр партин зергләнәс һарчахш. Иим болһн партин гешунд шин әмтн орна. — гиж М. В. Дудкин хәрү өглә.

Энүнә селвгәр тер колхозур иржәнәвидн. Колхозин цутхлн селән дора һазрт бәәсн болхла правленя контор болн гараж өөдм деер бәәнә. Урһа модна нигт ацмудын па бәәх гермүдин ора эрә гиж үзгднә. Холас шинжлж хәләхлә цуг гермүд сән бәәдлд бәәнә. Энд бәәх әмтн патьр угав, эс гиж ясвр зогсҗана, гиж эн мадид келв.

Энүнә келсид мадн иткрвидн. Юнгад гихлә, учр чиги била. Колхоз жил болһн шин һурвн патьр тосхна. Сүл цагт колхозин экономик батрҗах учрар эндәс нүүж һардг әмтнә то зәвәр баһрж одв. Тиигчкәд урһц урһалһнд, малын хот белдлһнд, мал өсклһнд ноәмәдллһн бат орман эзлсн учрар энд көдлҗәх әмтн үлү, көдлмшән хоомаһар күцәдг күүг коллективдән бәрхәр седхш. Дәкәд нег ончта темдг: һурвн жилин туршт колхозникуд хажуһас дөн сурлго төл авлһна, хәд кирһлһнә, урһц хуралһна болн малын хот белдлһнә көдлмшән эврә арһ-чидләрн күцәҗәнә. Энүнәс иштә колхоз баһ биш мөнг әрвлҗәнә. Тер мөнгиг социальн төрмүд хаһллһнур залж болхмн.

Партбюрон сегләтр эврә кергәрн йовж одсна хөөн селәнә лавкур орад, хот уудг герт юн бәәхинь медхәр седвидн. Промышленн эд-та-ухар бәәхлә терүнә тускар урдаснь зәңглх зөвтә бәәж. Үдин хот уух кем ирсн учрар бәәц теткլһнә пункт бас оньслата била.

Харж йовад зууран йирму бәәдлтә хуучн нег гер үзвидн. Хәләһәд шинжлхлә әмтн бәәх бәәдлтә, һазак хашаднь туһл, һаха бәәнә. Мадн машинәс бууһад гериг эргәд хәләввидн. Зәрм ормсар саман герин эрснь цоорн гиҗәнә, тедү дүңгәһәр һазак шалдарнь униж.

Энд Санджиевин олн үртә өрк-бүл бәәж. Эн герт эдн кесгәс авн бәәнә, болв колхоз ясвр кәхш. Гер дотр бәәдлиг хәләхлә махмудм заратрад бәәв. Иим төрмүдт дәкәд чиги цөн өрк-бүл бәәснь герин эзн күүкд күүнлә күүндхлә медгдв.

Эндәс һарч йовхдан толһадм олн зүсн ухан орад бәәв. Кесг жилдән тиим герт бәәх әмтн колхоз дөң эс болхла, шалдар белдәд һазак-дотркинь шалдад оркхнь эклсн цагт колхозин саду бәәх малын идгин һазрт бәрлҗәх хөдиг кирһхин төлә онц багин һардач болв, гисн зәңг соңсгдв. Партбюрон сегләтр сән дурни үлгүр үзүлж күнд участкиг цаг-зуур болв чиги һардснь йирин йовдл биш. Сән үлгүр. Болв энүнә келсн үгмүд нанд амр егчәхш. Нуржах герт бәәх әмтн патьрар теткгдсн тоод бәәхлә энтн ямаран юмн болжахмб? Ода партьһол оньган күүнә туст тусхах кергтә, гиж зарлсн цагла арһ уга әмтнд партийн организац дөң эс болхла партин тоомсриг яһж өөдлүлхмб?

Тер учрар эн колхозин партбюрон сегләтр партин райкомд сән көдләчнрин тоод бәәв чиги, кергтә болхла ил кергәрн эдл-ахудан дөң болв чиги би энүг партийн сән көдләч гиж үнлшго билэв. Ядхдан өр-өвчин седклтә күн эн болх зөвтә гиж сангдна.

ӘВӘН Николай,
мана корр.

432 тонн кеж һарһгдсмн. Тегәд чиги производственн күчиг олзтаһар олзлсна ашт продукц кеж һарһлһна өслт 18,6 процент тогтав. Келхд, мана кооператормуд давслсн, утсн өөк, венгерск шпиг, мөрнә, украинск, краковск болн нань чиги зүсн колбас, үкрә болн һахан махнас кесн сосиск, такан, нуһсна утсн мах, малын хавс хулд-гүүлгәнә организацст орулж өгнә. Терньбәәрн һазрар болн Элстин хойрдгч, дөрвдгч микрорайодт бәәх кооперативн магазидт, цутхлң рынкин универсамд хулдгдна. Тиигчкәд хот-хол кех махна ик хүвнь әмтнәс хулдж авгдна. Үлгүрнь, әмтн һахан, шовуна махиг эд-бод кедг мана цехмүдт орулж өгнә. Давслгдсн, утсн махн, көдлмш кегдснд мөнгн авгдсна хөөн, орулж өгсн әмтнд хәрү өггдинә. Келхд, иим кергүүлдвр потребкооперацд чиги, селәнә әмтнд чиги олзта.

Хамгин күнд гисн тернь иим. Мана колбасн цехмүдиг күцц күчнднь олзлхин төлә малас авгддг эдл-ууш күртжахш. Агропромышленн комплексин эдл-ахус махна үниг өөдлүлснәс көлтә бидн күнд бәәдлд тусвидн. Эзни биш иим йовдлас көлтә зуни кемд мана предприятьмүдин күчн зуг хөрн, һучн процентд олзлгджана. Бидн болхла сар-болһн хойр зу шаху тонн мах эд-бод кеж чадхвидн. Мана хәләцд, потребкооперацин системд үн өөдлүлх цаг ирв. Эврә уга. Сольһдг өвс хаалһна төлә ... нагдн, арһ-чидләд теехәвидн. Болв энүгәлә зергләж кеж һарһсн продукцмг зөөж күргх ... нтә келги күртжахш. Оньдин бензин баһар һарһгддг, нань чиги алдгуд харһна.

Әмтиг хот-хоолар теткլһиг ясрулхин төлә колбас болн утсн һахан мах кеж һарһдг югославск хойр модуль эдлврт орулгдсмн. Цех мет хурагдсн комплексмүдт өдрин эргцд 1200 килограмм продук кеж һарһж болхмн. Тиим модульмуд Приозерн болн Каспийск районд үүлджәнә.

Юстинск болн Целинн районд, Яшкуль поселкд бәәсн колбасн цехмүдин күчн өөдлүлгдәд, ясруллһна көдлмш үгдена ашт тонн шаху колбас, нань чиги кегдлмүд кеж болхмн. Сарпинск, Городовиковск, Яшкульск, Малодербетовск районд колбасн кегдлмүд кеж һарһлһна туст бәәдлму биш. Эн районд зурас оньдин давулж күцәгднә. Бәәрн әмтн терүг магазидт бәәх хот-хоолар үзлг болх. Тегәд чиги потребкооперацин цуг көдләчнр республикин күчкөлснрит хот-хоолар теткլһнд темдгтә тәвцән орулхар шунжана. Болв зуг олна күчәр эн көдлмшиг өөдән кемжәнд күцәж, хот-хоолар теткլһнә туст тогтсн күнд бәәдлиг ясрулж болхмн.

Күүндвр кесн
В. ДОДЕНОВ.

СОВЕТСК СОЮЗАР

Сталинск цааҗллһкла харһсн улст бумб тәвгдхмн

МАГАДАН. (ТАСС-ин корр. Г. Красногор). Магаданск горисполкомин сүүр слайдмуд хәләлһәр эклв. Тер слайдмудыг США-һас скульптор Эрнст Неизвестный авч ирв. Нью-Йоркас Магадан күртл кесг миңһн дуунад йовад эн ирв. Энд, Магаданд, Сталина әрк шилллһнә жилмүдт цааҗллһнла харһад колымск лагерьмүдт өнгрсн улст бумб тәвхин тускар күүндвр болжана.

Э. Неизвестныг тиим бумб кеж өгтн гиж Магадана йосна органмуд сурснд тер зөвән өгв. Тегәд ода эн ирлһндән эскизмүдән улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитетин чледт болн үүдәгч интеллигенцин элчнрт үзүлв.

— Сталинск цааҗллһнла харһсн улст нерәдсн бумб би ики кезәнә, 50-ч жилмүдт, партин XX съезд болхас ик өмн эклләв, — гиж Эрнст Иосифович келв. — Деед үзгүр нүүхләм эн көдлмшән дәкнәс экләд, цаарандан кех седкл орв. Аксель Шпрингер, үлгүрнь, иим бумб тосхлһнд долан сай доллар өгнәв гив, зуг бумб Деед үзгин Германьд тәвгдх зөвтә гив. Делкән хойрдгч дәәнд орлцсн, урднь өрлцсн, урднь офицер йовсн би терүнләнь зөвшәрсн угав. Чикәр тиигжв. Иим бумбс зогсх зөвтә һазртан зогсдг цагнь ирчкв.

Сталинск цааҗллһнла харһсн улст бумб кеж өгтн гиж скульпториг Магаданд, Свердловскд, Воркутад сурҗана.

— Иим бумбсиг цуг орн-нутгар тәвх, орн-нутгиг үкәрлә эдл кех кергтә гиж би санҗахшв. Терти хажһр йовдл болх. Болв эн һурвн балһсна төлә тиим бумбин проект кеж өгнәв. Һурвулн эдн төрүц ондан болх, зуг духовн хоорндан залһлдата болх, — гиж скульптор келв.

Магаданск горисполком Э. Неизвестнла бумб — мемориальн проект кехин тускаг бооца кечкв. Скульптор гонорар авшгов гив, эн көдлмшән өңгәр кеж өгхәр бәәнә.

«Би эврәнннь шагшавдын хәләцәсн хаҗидго күмб. Орн-нутг экономическ ик ѳидг түрү бәәһәд бәәтл партийн көдләчнрин жалвинь, мини тоолврар, немхмн биш билә. Тегәд би тер немсн мөңгинь авчахшв», — гиж Калинин балһсна КПСС-ин Центральн райкомин негдгч сегләтр В. И. Брагин келв. Партийн көдләчнр цуһарн энүг дөңнжәнә гиж келж болшго. Болв Брагиниг татжах улс баһ биш. Тиигәд чиги эн суңһврин кампаньд дилләд, РСФСР-ин улсин депутат болсн.

ЗУРГТ: В. И. Брагин РСФСР-ин ачта зурач В. Ф. Шумиловла кесг жилдән үүрлҗәнә. Балһсна зурачнрин төрмүдиг райкомин сегләтр медәд, нөкд болхар шунна.

ТАСС-ин зург.

•Теңгәс Терек күртл

«Терекәр» цаг хәләгднә

Цаг секунд күртлән чик йовх угаһинь уульнцд бәәх «Терек» часар метж болхмн. Ар үзгин Осетин хотл балһсна прибормуд тосхдг заводт кегдсн часин түрүн багмуд орн-нутгин олн зүсн балһсдур йовулгдв. Предприятин специалистнр үүдәж һарһсн шин электрическ двигатель болн электронн блок йир чик цаг үзүллһиг теткнә.

Өврмжтә часмуд йир чик цаг үзүллһнә шин үйин прибормуд һарһлһна эклц татв. Шин юмна һазак өңгнь сәәхн, энүг һаза ил аһарт, дулаһарн эдл биш һазрт олзлж болхмн, электрокүч авлһнь болхла баһрулгдсмн.

Электроника — предприятин производствд шин халхнь, болв өөрхн хойр жиләс заводыг унгарнь шинрүлснә ашт электронн прибормуд һарһлһн цуг продукцин 40 процентд күрч өсхмн. Зуг эн жилин бийднь прибормуд тосхачнр зура деер зууһад миңһн арслнга продукц һарһх даалһвр авв. Терньйир чик цагин прибормуд, промышленн кецтә часин станц болн предприятьмүдин төлә шишлң секундомермүд.

Орджоникидзевск прибормуд тосхдг завод — промышленн кецтә олн зүсн янзта электрическ часмуд һарһлһар орн-нутгтан һанцхн. Эдн альд чиги батар цергләҗәнә — заводын цехмүдәр болн учрежденьсәр, вокзалмудар болн аэропортмудар, метрополитенмүдин станцсар, баһсдын талвңгсар болн уульнцсар.

В. ШАНАЕВ,
ТАСС-ин корр.

Орджоникидзе.

Совхозин детектив

Теңгин Константиновск района «Костиногорский» совхозин штатд шин эрдм орулгдв: участкин милиционер. Терүнә туск бооцанд одахн эдл-ахун директор болн дотр-дундын кергүдин районн эзгин начальник һаран тәвлә. Үлгүрнь, терүнд милиционерт совхоз жалв өгх, патьрар болн көлгн-күчәр теткх гиж келгджәнә. РОВД-н көдләч болхла совхозин һазрин аһуд йосна диг-дара теткхмн.

Эдл-ахун күч көлсч коллективин совет тиим шиидвр авхларн «хол» селән һазрур сән специалист «йириндән» иршгоһинь ухалсмн: бәәрн РОВД-д болхла штатн көдләчнр күртжәхш. Дәкәд болхла хам-хоша бәәх көдлмшчнрин мөнг авчах милиционер үүлән өөдән даавртаһар күцәхиг оньгтан авсмн.

«Костиногорский» совхозин селәнә уульнцсар дигдара бәрлһнә шин йовдл тал района наадк эдл-ахусин һардачнр чиңн оньган өгчәнә: баһ наста участковый Владимир Иванов тал хоша бәәх колхозмудын болн совхозмудын гиичнр дару-дарунь ирәд бәәнә.

В. БОНДАРЕНКО,
ТАСС-ин корр.

Ростов-на-Дону.

Трамвайяр — үүлнә ца һарлһн

Шин маятников канатн хаалһин түргәр йовдг вагончик Домбайин экскурсантнриг болн уулын лыжникүдиг үүлн һатц өргж чадхмн. Терүнә тосхлт ке-сәәхн Домбайин аһуд бәәх уулын Карачаево-Черкессийд эклгдсн бәәнә. «Аһарин трамвайин» сүл станцнь теңгсин кемжәнәс 2500 метр өндр һазрт бәәнә. Болв дәкәд чиги өрәл километрт өөдлж болхмн: маятников «канатксәр» дүүжлгдсн креслмүдәр утдулгдхмн.

Домбайск Мусса-Ачитара уулын ора тал цөн жил хооран маятников чиги, хойр креслтә чиги, бугельн чиги подъемникүд татгдсмн. Болв тедн әмт зөөлһнә эвәрһнь баһддг бәәсмн, яһад гихлә уулын һазрт амрхар седдг әмтнә то жил ирвәс икдәд йовна. Аһарин хаалһин шин девсигнь тосхлһн туристнр олн часин туршарт ут чееругт зогсдгинь уга кех.

ВЛКСМ-ин ЦК-н нарт делкән баһчудын «Спутник» туризмин бюрон мөңгәр шин хаалһ тосхгджана. Уулын өндр һазрт көдллһәр ик дамшлт хоршаж авсн «Энергоинвест» югославск фирм эн тосхлтыг күцәжәнә. Маятников «канатксәр» болн энүнә цаарандк дүүжлгдсн креселын хаалһ дүүжлин түрүн өрәлд эдлврт орулгдх гиж хәләгджәнә.

Н. СТЯЖКИН,
ТАСС-ин корр.

ДОМБАЙ. Карачаево-Черкесск автономн область.

•Москван шин газетмүд

«КУРАНТМУД» ЮУНА ТУСКАР ЗӘҢГЛХ

Моссоветин президиум өдр болһн һардг бас хойр газет һарһх шиидвр авв. Негнь «Курантмуд», наадкнь — «Үлмә уга газет» гиж нерәдгднә.

Хотл балһска бәәдл-жирһлин тускар бичдг ода бәәх газетмүд эндрк өдрин некврлә ирлцҗәхш. Москван төрмүдиг йоста сәәнәр үзүлжәхш. Тегәд учр-утхарн чигн, жанрарн чиги төрүц талдан, шин барин һарц кергтә болжана, гиж сүлдән келлһнә, олнд зәңгллһнә средствсин болн олна организацсин кергәр бәәх Моссоветин комиссин ахлач О. Орлов келв. Эн хойр газетиг мана дасчксн авъясар Моссоветин орган болжана гиж болшго. Моссовет эднг зуг үүдәв, редакцин болн газетиг үүдәж һарһжах органа хоорндк хәрлцәнь барин болн олнд зәңгллһнә талдан средствсин туск СССР-ин Заканд батлж авгдсн положеньсәр тогтагдхмн.

Ода шин газетмүдин полиграфическ кергтә залһлдата төрмүд хәләгджәнә. Редакцс бүрдәгдж диглж авгджана, түрүн тойгуд белдгджәнә. Удл уга эн түрүн тойгуднь һарх гиж нәәлх кергтә.

Эн газетмүдәс нань, «Эхо Москвы» гидг радиостанц бүрдәгджәнә. Энүг Моссоветлә хамдан «Радио» гидг ассоциац, «Огонек» журнал болн МГУ-н журналистикин факультет үүдәҗәнә.

Ю. БЕРСЕНЕВ,
ТАСС-ин корр.

Москва.

Редакцд ирсн бичгүдәс

Өвкнрин наадыг сергәхмн

Така сарин 3-д болн 4-д барас һарсн газетмүдт Мунин Бембән «Шаһа наадлһн» гидг статья умшув. Умшчкад шаһа наадг цаган санув. Эн наадыг биди баһдан икәр дурлж наадж йовлавидн. Зәрмдән үдин хотан мартн, кичәлән дасхан мартн наадг биләвидн. Школд кичәл хоорндк заврт наадхла, кичәлән дутаңа гиһәд багш шаһаһимдн булаһад авчкдг биләә. Тиим жилвтә наадн болдмн. Нам күүкдчн көвүдлә наадг билә. Зәрмнь маниг шүүчкдг билә. Эн цага баһчудт энүг сергәж дасххла сән болхмн. Зааһад, сурһад, яһж наадгинь үзүлхлә дурлад наадад чигн бәәх.

Маниг шаһа наадсн цагт хотна өвгд, баахн залус ирәд хәләдг билә. Күн болһнд сах бәәдг. Хар хорһлж цутхсн, шаһаһан будгар будсн чүүкл сах, шар сах, улан сах гиһәд бәәдг. Сахиг хальмг хөөнә шаһаһас келг. Мадн сән сахдан нурһн деернь тамһ тәвдг биләвидн. Хулха авсн эс гиж хавтхас унад геедрсн цагт тамһарнь олад авдг. Иим нег йовдл тоолнав. Өөр бәәсн хотнд хүрм болжаснд, би үүртәһән тиигәрән тоһш-балта идхәр ирүв. Күн дала, әрк-махнь элвг, әмтн орад-һарад бәәнә. Мадид нежәһәд тоһш бәрүлж өгв. Терүгән авчкад, үүд секхлә, терүнә ард яршгта шаһас бәәснь үзвидн. Шаһаһас хавтхдан дүрҗәнәвидн. Тер хоорнд эзн көвүн мадниг үзәд цокв. Мана көгшн һаһа мадниг булаж авсн болдг. Тер мини үр Үлдчн селәнд ода бәәнә, хая-хая нег харһхларн шаһа хулхалсан келәд, инәлднәвидн.

Үлдчнә школд Көвүдә әәмгәс күүкд-көвүд шанһаһар сурдг билә. Тедн дундас Огадга Лааку гидг көвүн йир әвртә гидгәр шаһа наадг билә. Дөрвн чүүкл сахта, түңгрцгәр дүүрн шаһата тер йир мергн хадг билә. Школын директор Ачира әңгин күн Лижин Күлмн билә. Серглң, инәдтә-наадта, йир сән күн, эн мадила шаһа наадг билә.

Өвкнрин наач йовсн наадлыг баһчудт дасхх кергтә гиһәд тиим тодрхаһар бичжәнәв.

А. КОТЫКОВ.

Новосибирск область.

Һазриг урдк нерәрнь дуудхмн

Хальмгуд кезәнәс нааран Ижлин көвәд бийәрн бәәж, эн һазрла туужан залһлдулж жирһж бәәһәтә. Бәәх һазран хальмгарн нерәдж, энкр нерд өгсн болдг. Ода кезәңк тер нерд меддг күн баһ. Һазр болһнд орс нерн өггдәд, үндсн нернь марггдж йовна. Тиигх зөв уга. Нердиг сергәж әмтһд медүлх кергтә. Аһшас авн Әәдрхн күртл Ижлин хойр халхар бүүрлж бәәсн хальмгуд. Аһшас авн Болхм күртл Баһ Цоохра нутг билә. Терүнәс авн Хальмг Бәәр күртл Түмнә нойн һазриг эзлжәсмн. Би бичкндән эцкән дахад темән тергәр малын яарид одж йовлав. Яарм Яихлд (ода Черный Яр) бас Шәәк һазрт (ода «Никольский» совхоз) болдмн. Тегәд хам-хоша бәәх хальмгуд малан авч ирж худлдмн. Тер хамг үзсн юмн ода зүүдилә әдл тоолвр болна.

Ода биди үзгән чигн, келән чигн сән медхшвидн. Терүнд немр һазрииннь нер-усинь, туужинь медхшвидн. Терүг эс медж күн хальмг нер зүүж ча-

Ачта амрлһнд

В. Морозовин цоксн зург.

Хәләвр уган уршгар һазр үрҗәнә

«Хальмг үнн» газетин халхд номтнрла, бичәчнрлә, Агропромин толһачнрла нег тәрәр күүндвр кеж, эн туст эврә ухан-тоолвран медүлхәр бәәнәв. Би, Приозерн района «Садовый» совхозд малч болж көдлдүв. Ода экологин тускар дангин күүндвр һарна, болв ил юмн кегдхш. Мел келчкәд бәәсәр мана һазр ясршгонь цугтад медгджәнә. Һазриг йосндан шинжлх, ясхин төләд кергтә керг-үүлдвр күцәх кергтә. Һазран унгарнь эргүләд үрәчкәд, цаарандньяһж бәәхмб, гисн ухан нанд орна. Мини хәләцд, һазрин көрс үрәжәх әмтн дала болх бәәдлтә. Тедн ямаран чигн көдлмш кеж бәәхш, кесн көдлмшинь күн үзжәхш. Эн көдлмшиг кен кех зөвтә? Тодрха кенәс сурх кергтә болна, теднәс Хальмг АССР-ин Деед Советд тооца авх, ашинь сурх кергтә гиж би санжанав. Көдлмш кегджәхш гиж би келсн хажһр чигн болх, болв би кесн юм үзжәхшив.

Йосар болхла, газетәр, олнд зәңгллһнә нань чигн эв-арһар дамжулж әмтнд цәәлһх кергтә. Би номта күн бишүв, зуг эврән үзж, шинжлснә тускар бичхәр бәәнәв. Хар һазр элснд даргджана гиһәд келнә. Юн учрар даргдсиг күцц, йосндан, номин улд медүләд уга, амраrнь малд даалһад орулчксн. Авад хәләй. Элстәс ардаран бәәх совхозмудт һазр яһад үрҗәнә? Би, көгшн малч, энүнд иигж хәрү өгхәр бәәнәв. Мана һазр үрж одснь медгджәнә. Малас авдг эдл-ууш өдр ирвәс мел баһрад йовна. Ноосн, махн, төл баһрдг учрнь — һазрт идг уга. Кергтә һанцхн урһмлнь цаһан буурлда болжана. Мал терүг дурн угаһар иднә. Урднь элвг урһдг өвсн уга болж одв. Митлг, зурмна сүл, аавин улан, годрлһн, зултрһн, бетк—зурһан зүсн өвсн уга болв. Теднә ормд мал иддго, буэр өвсн урһжана. Нохан тәрң, темәнә чики, моһан үсн, сегрг, хатханчг өвсн һазриг дарҗана.

Һазриг биди үвлин цагт икәр үрәжәхинь нанд медгдв. Мана һазрт үвлднь тенгрин бәәдл нег бәәдләр бәәхш. Долан хонгт көрәд, долан хонгт һазрин көрсн девтнә. Хөн-мал йовад хутхад, бальчг тууһад бәәтл һазр эвдрнә. Юңгад малыг үвлднь идшлүлдв, гихлә иим. Мана Агропромд үвлин цагт өвсән әрвлх кергтә болжана, тегәд малыг хәрүләд бәәнә. Бас әрвлсн өвснд мөнгнә немр өгнә. Тегәд ору авхин кергт һазр икәр эвдгджәнә. Энүнә тускар Агропромин толһачнр ю санжахнь би медҗәхшив. Олн әмтн эн туст ю санжана?

БЕЛЕЕВ Б.

Приозерн район, «Садовый» совхоз.

Редакцас: Иим тәр тәвжәх бичгүд редакцд баһ бишәр ирнә. Медәтә малчин тоолвр чик гиж медгднә. Эврә һазрин бәәдлд үүмж-зовҗахнь бас сән. Болв тәриг хаһлхин төләд олна күчн кергтә. Газетүр бичж, эн туст эврә ухан-тоолвран медүлж, үр-күр кех кергтә. Тедниг цуглулжаһад, һазрин тәрәр бәәх инстанцсур илгәж тодрха керг-үүлдврүр залхмн. Нег үлү номтнр, бичәчнр, эдл-ахун специалистнр күүндврт орлцх гиж күләжәнәвидн.

ИК САВ ДУСАЛАР ДҮҮРСН МЕТ...

Яшкульск района Утта селәнд бәәдг көгшн өвгн Манжин Җимбә таднд эврәннь санан-седкләц, сүв-селвгән болн ухан-тоолвран бичж бәәнәв. Хурл-хуврг кенд болв чигн кергтә болҗах цаг мөн. Болв мана хурлд ирсн улс мел орсаһар күүндж, келж, керг-йовдлан күцәлһх кергтә болҗ һарна. Орс келиг күн болһн төхнятаһар ирлцүлҗ келж чадхш, нег үлү көгшд. Нәрн тәртә, номин халхин цәәлһвртә кергиг орсаһар медүлж цәәлһҗ келхд зовлңта, тегәд ирсн әмтнд кергән күцәлһиднь бас урмд уга болжана. Дәкәд бас сандгинь. Тер сурһульд одсн көвүд эврәннь хальмг келәрн сурч йовдг уга болх. Тедн ирхләрн бас талт-мулт хальмгаһарн эс гиж орсаһар күүндж, керг-үүлдвриг күцәх болҗ һарх.

Бурхн номин туста кергиг хальмгаһарн келж күүндкхаһлж меддг арһ хәәх кергтә. Бурхн номин шажн юунн төлә бәәдв? Күмн хамг әмтнә эн хөөт хойрин

Кемржән хальмг лит, зурха зурад, орх жилин үвлин өлзә-буйиг меддг күн бәәхлә бас сән болх билә. Тиим улсиг альдас авхмб? Мини сананд болхла, тиим әрдмтә, сурһульта, номта улсиг Китдин кезәңк ачта һарсн хальмгудын хурлас сурад авч болжана гиҗ тоолвр орна. Теднә хурлд номта гелнгүд, гевшнр дала бәәх зөвтә, тедн болхла, йоста уул хальмг келтә, хальмг номта әмтн, тедн нааран ирхдән дурта чигн болх, эс гиж эвин үгәр лам, багшнрнь чигн келәд, медүләд йовулҗ чадх, кедү күн манд кергтә болна.

Тедн энд ирхлә, мана ном дасх баһчуд эврәннь цевр хальмг келәрн ном сурч чадджана, эс гиж Америкин хальмгудын хурлас номта гелң сурх. Келж, келж эврәннь келәр номан сурхд белн, кергиг күцәхд девр болх зөвтә. Орс келәр күүндж, Бурхн номин гүн тәртә керг-үүлдвриг медхд болн сурхд, дасхд, күцәхд йосидан сән лгрх зөвтә гиж би саннав.

Кезәнә, отг болһнд хурл бәәх цагт хурл болһн эврәннь хурлд орсн оруһасн онц мал бәрәд өскдг бәәж. Хурлин мал хәләдг күн бас талдан бәәдг бәәж. Теднинь һардлгнь гевкү, нирв хойр гиж бәәдг бәәж. Нирв болдгнь, манаһар болхла, «завхоз» болн кассир, гевкү болхла кен күн ямаран кергәр хурлд ирсн болна, кедү мал, кедү бәрц мөңг өгсн болна, теднинь олн дунд хурлин гелнгүдт медүлж келәд нирвин һарт өгдг бәәж. Тегәд нирв орж ирсн мөңгнәс болн хурлин малас худлдад гелнгүдт хот-хувц, кергтә тоотынь белддг бәәсмн. Тер цагт гелнгүд жалв-мөңгн угаһар бәәдг бәәсмн. Заман гер гиҗ бәәдг, замч гиһәд олн дунд гелнгүдт хот кедг күн, гелнгүдт манжир заман герәс ирәд, дурта хотан авад гертән авч ирж эдлдг бәәсмн. Аав-ээжәсн, садһасн авч эдлхнь бийсинь дурн. Ода чигн тиим болх зөвтә.

Кезәнә, маниг ...

һас гелңгүд ирхлә, хамг тәр, авъяс, цевр мана келнә зоөр цуһар сәәнәр бүрдх-бүтх билә. Бурхн-шажна тускар дәкәд нег давтад келнәв. 1990 жилин мөчн сарин 12-т һарсн «Хальмг үнн» газетд дүүцигин тускар болн талдан чигн, медхд, йир соньн юмн бичәтә. Би үзсн-медсән, соңссан тадн уха автха гиһәд бичж бәәнәв. Би ода 84 орж бәәнәв. Үзсн-соңссан уданар тоолж бичнәв, нүднә харан ода деерән му биш.

Би эн жилин хөн сарин «Хальмг үнн» газетд һалин һурвн йөрәл гиҗ умшлав. Тер йөрәлмүд болжана. Сән йөрәлмүд. Болв тер йөрәлмүдин дутун негнь нанд болхла иим: йиртмжин һурвн әрднь гиж келгддг. Тернь күүкн әрднь, мөрн әрднь, хөн әрднь гиҗ келгддг. Юунь төлә хөн әрднь гихлә, олн зүсн һал тәәлһнд болн онц цав-хүрмд әркн чинртәд деедст ур өргәд, делкәд деэж өргдг төләднь хөн әрднь болдг.

Тер һалын һурвн йөрәлд ...

Олн әмтнн идх-уухин тежәл болх болтха! (цасн цавд гисн энд, тенд, цаста (цоорха) хар һазр).

Мини соңсж йовсн бас нег иим үлгүр бәәнә. Өмнк мана ламнрин болн өвкнрин келжйовсн соңсхвр. Дорд хол үзгин буддизмд кезәнә нег цагт кеж босхсн җарн-кәшүрин суврһн гиж келгднә. Тер суврһиг бәрж-босхсн цагт чолун, элсн, усн, бальчг кергтә тоотыг занар чирүлҗ кеж босхж. Ик чинртә суврһн болад ода күртл бәәдг болна.

Эн суврһнд рамъя кех цагт олн ламнр, хувргуд-гелнгүд, харчуд цуглрад хурад, ик гидг байрин номин үүлдвр йөрәһәд, умшад, суврһнд рамъя кеһәд, әмтнә буйнь үүлдврт болхд номар әдс үүлддг бәәж.

Хамгин ик зовлн үзәд, кергтә хамгинь зөөж күцәсн заниг йөрәлд орулхан тедн мартж. Тегәд зан бийдән домартж. Тегәд зан бийдән Буртран һундл тәрәд, тани Бурхн-шажнд би һурв дәкж хоран күргх күн болхв, гиж

цдг зөвтә. Тер төләд йөрәлиг хәләж чикәр тәвх йоста. Келнә билгәр биш, кергтәһинь ухалад тәвдмн.

Күмн әмтн, хамг малын тежәләр өсж, өнр-есклң болдг. тер төләд малын сүмсинь әрк биш йөрәлд орулх зөвтә гиж би саннав.

Медхд кергтә цөөкн үлгүрмүд.

Иртмжин һурвн тәрлт:

1. Экин омаһас тәрдг.
2. Өндгнәс тәрдг.
3. Бүлән чиигәс тәрдг.

Иртмжин һурвн эклц:

1. Күүнә эклц — заяч.
2. Иднин эклц — цә.
3. Эдин эклц — хадг.

Иртмжин һурвн күсл:

1. Шовунд көкнь — күсл.
2. Шорһлжнд нүдн — күсл (шорһлжн үнрәр йовдг).
3. Үрн угад, үрн күсл.

Иртмжин һурвн хурдн:

1. Сальката тенгрин үүлн хурдн.
2. Сарул ухана санан хурдн.
3. Сән мөрнә йовдл хурдн.

Иртмжин һурвн үнн:

1. Өндр эц дөрәцх үнн: (өөдән нернәсн, дорагшан буудг).
2. Хурсн хөөн баргдх үнн: (зөөсн зөөр оньдинд бәәдг уга).
3. Төрсн хөөн үкх үнн.

Кегшрхин янзин үлгүр:

...дуудхмн

Хальмгуд кезәнәс нааран Ижлин көвәд бийәрн бәәж, эн һазрла туужан залһлдулж жирһж бәәнәтә. Бәәх һазран хальмгарн нерәдж, эңкр нерд өгсн болдг. Ода кезәңк тер нерд меддг күн баһ. Мартгдж йовна. Тиигх зөв уга. Нердиг сергәж әмтһлһазр болһнд орс нерн өггдәд, үндсн нерpermanent маргдж йовна.

Хальмгуд кезәнәс нааран Ижлин көвәд бийәрн бәәж, эн һазрла туужан залһлдулж жирһж бәәнәтә. Бәәх һазран хальмгарн нерәдж, эңкр нерд өгсн болдг. Ода кезәңк тер нерд меддг күн баһ. Һазр болһнд орс нерн өггдәд, үндсн нерн мартгдж йовна. Тиигх зөв уга. Нердиг сергәж әмтһлмедүлх кергтә. Аһшас авн Әәдрхн күртл Ижлин хойр халхар бүүрлж бәәсн хальмгуд. Аһшас авн Болхм күртл Баһ Цоохра нутг билә. Терүнәс авн Хальмг Базр күртл Түмнә нойн һазриг эзлҗәсмн. Би бичкндән эцкән дахад темән тергәр малын яармд одж йовлав. Яарм Янхлд (ода Черный Яр) бас Шавк һазрт (ода «Никольский» совхоз) болдмн. Тегәд хам-хоша бәәх хальмгуд малан авч ирж хулддмн. Тер хамг үзсн юмн ода зүүднлә әдл тодлвр болна.

Ода бидн үзгән чигн, келән чигн сән медхшвидн. Терүнд немр һазриннь нер-усинь, туужинь медхшвидн. Терүг эс медж күн хальмг нер зүүж чадхий? Эн төриг газетд босхж, оньгасн алдхмн биш. Би, медәтә күн, тиигж ухалнав. Баһчудт келхәр бәәхм — хуучн нердиг эк-эцкирәсн, аав-ээжирәсн сурад, яһад, юн учрар тер һазр тиигж нерәдсиг медж автн. Энтн тана төрскн һазр, өвкир өсж-боссн һазр. Төрскн һазрин айслгч нерд олндан чикнә хужр болж, седкл байрлулж, жирһлднь урмд болх зөвтә гиж сангдна.

О. ЯШКУЛОВА.

Элст.

бәәнәв. Хурл-хуврг кенд болв чигн кергтә болҗах цаг мөн. Болв мана хурлд ирсн улс мел орсаһар күүндж, келж, керг-йовдлан күцәлһх кергтә болҗ һарна. Орс келиг күн болһн төхнятаһар ирлцулҗ келж чадхш, нег үлү көгшд. Нәрн төртә, номин халхин цәәлһвртә кергиг орсаһар медүлж цәәлһҗ келхд зовлнта, тегәд ирсн әмтнд кергән күцәлһндь бас урмд уга болжана. Дәкәд бас сандгнь. Тер сурһульд одсн көвүд эврәнь хальмг келәрн сурч йовдг уга болх. Тедн ирхләрн бас талт-мулт хальмгаһарн эс гиж орсаһар күүндж, керг-үүлдвриг күцәх болж һарх.

Бурхн номин туста кергиг хальмгаһарн келж күүндҗкхаһлж меддг арһ хәәх кергтә. Бурхн номин шажн юуни төлә бәәдв? Күмн хальмг әмтнә эн хөөт хойрин керг үүлдвриг күцәхин төләд эс бәәну, үүлдврнь мел тер болх зөвтә. Дәкәд болхла Зул, Цаһаһан яһж кедгиг, усн аршан кезә болдгиг, жилин эзн хан кезә ирүдгиг, жилин дөрвн дүүцн гиж бас бәәдг. Тернь кезә болдгинь, юуни төлә һазр тәкдгиг, һал тәәдгиг, тер хамгиг цевр хальмг келәр келж цәәлһҗ өгдг күн кергтә эс болхий.

Мини санаһд болхла, тиим әрдмтә, сурһульта, номта улсиг Китдин кезәңк ачта һарсн хальмгудын хурлас сурад авч болжана гиҗ тоолвр орна. Теднә хурлд номта гелнгүд, гевшнр дала бәәх зөвтә, тедн болхла, йоста уул хальмг келтә, хальмг номта әмтн, тедн нааран ирхдән дурта чигн болх, эс гиж эвин үгәр лам, багшнрнь чигн келәд, медүләд йовулж чадх, кедү күн манд кергтә болна.

Тедн энд ирхлә, мана номдасх баһчуд эврәннь цевр хальмг келәрн ном сурч чадджана, эс гиж Америкин хальмгудын хурлас номта гелң сурх. Келж, келж эврәннь келәр номан сурхд белн, кергиг күцәхд девр болх зөвтә. Орс келәр күүндж, Бурхн номин гүн төртә кергүүлдвриг медхд болн сурхд, дасхд, күцәхд йосндан сән медрлтәһәр ирлцңгү болж медгдхш. Тер мет әмтнә керг күцәхд бас дуту-дунд болна. Тегәд, ахрар тоолхла, алтан торһдас номта гелңгүд сурад, сән таал бүрдәхлә, бәәһәд чигн бәәх болж тоолгдна. Тедн ирәд 4—5 жилд бәәхлә, мана баһчуд теднәс ном дасад-сурад йовсн буддан номта улс болҗ һарх билә, тер цагт мана Хальмг таңһчд цаарандь хурл де-

мал хәләдг күн бас талдан бәәдг бәәж. Теднинь һарддгнь гевкү, нирв хойр гиж бәәдг бәәж. Нирв болдгнь, манаһар болхла, «завхоз» болн кассир. Гевкү болхла кен күн ямаран кергәр хурлд ирсн болна, кедү мал, кедү бәрц мөңг өгсн болна, теднинь олн дунд хурлин гелнгүдт медүлж келәд нирвин һарт өгдг бәәж. Тегәд нирв орж ирсн мөңгнәс болн хурлин малас хулдад гелнгүдт хот-хувц, кергтә тоотынь белддг бәәсмн. Тер цагт гелнгүд жалв-мөңгн угаһар бәәдг бәәсмн. Заман гер гиҗ бәәдг, замч гиһәд олн дунд гелнгүдт хот кедг күн, гелнгүдт манжир заман герәс ирәд, дурта хотан авад гертән авч ирҗ эдлдг бәәсмн. Аав-ээжәсн, саднасн авч эдлхнь бийсинь дурн. Ода чигн тиим болх зөвтә.

Кезәнә, маниг медхд, өңгрсн күүндән, нег үлү наста күүнд сүд йовж, бәәх хаалһднь гиһәд өргц-бәрцинь элвгәр өгдг билә, ардан тачал уга болх гисн тоолврар, өргсн өргц тер күүнә келсн болсн деерән буйнаннь үндсндинь болдг гидг. Өдгә цагин мөңгәр, дүңнхд, баһ гисн нег бод малын мөңг бәрдг бәәж, бәәхтә күн болхла өңгрсн күүндән мал-мөңг хойрар онц хурл хуралһдг бәәж. Алта-

1990 жилин мөчн сарин 12-т һарсн «Хальмг үнн» газетд дүүцнгин тускар болн талдан чигн, медхд, йир соньн юмн бичәтә. Би үзсн-медсән, соңссан тадн уха автха гиһәд бичҗ бәәнәв. Би ода 84 орж бәәнәв. Үзсн-соңссан уданар тоолҗ бичнәв, нүднә харан ода деерән му биш.

Би эн жилин хөн сарин «Хальмг үнн» газетд һалин һурвн йөрәл гиж умшлав. Тер йөрәлмүд болжана. Сән йөрәлмүд. Болв тер йөрәлмүдин дутун негнь нанд болхла ним: йиртмҗин һурвн эрднь гиж келгддг. Тернь күүкн эрднь, мөрн эрднь, хөн эрднь гиҗ келгддг. Юунь төлә хөн эрднь гихлә, олн зүсн һал тәәлһнд болн онц цав-хүрмд эркн чинртәд деедст ур өргәд, делкәд деәҗ өргдг төләднь хөн эрднь болдг.

Тер һалын һурвн йөрәлд хөөнә сүмсинь йөрәлд эс орулж. Кезә болв чигн хөөнә болн малын сүмсинь эрк биш йөрәх зөвтә. Миниһәр болхла, хөөнә сүмсинь иигәд йөрәҗ болх:

Махн-шәлнь уусн-идсн маднд идән-ундн болж,
Сүмснь му заятнас гетлж,
төрлин сәәг олж төрж,
Ижлнь цасн цавд, өргнь харһд, өвснь көкд, зуд турңха угаһар өсж.

Мини соңсж йовсн бас нег ним үлгүр бәәнә. Өмнк мана ламирин болн өвкирин келж йовсн соңсхвр. Дорд хол үзгин буддизмд кезәнә нег цагт кеж босхсн жарн-кешүрин суврһн гиж келгднә. Тер суврһиг бәрж-босхсн цагт чолун, элсн, усн, бальчг кергтә тоотыг занар чирүлж кеж босхж. Ик чинртә суврһн болад ода күртл бәәдг болна.

Эн суврһнд рамъя кех цагт олн ламнр, хувргуд-гелнгүд, харчуд цуглрад хурад, ик гидг байрин номин үүлдвр йөрәһәд, умшад, суврһнд рамъя кеһәд, әмтнә буйнь үүлдврт болхд номар әдс үүлддг бәәж.

Хамгин ик зовлң үзәд, кергтә хамгинь зөөҗ күцәсн заниг йөрәлд орулхан тедн мартж. Тегәд зан бийдән дотран һундл төрәд, тани Бурхн-шажнд би һурв дәкж хоран күргх күн болхв, гиж ам алдҗ. Тегәд ода, өдгә цагт Бурхн-шажн буурсн ашнь эн болна. Тер занын сансн хаалин йөрәләр, үлгүрнь, мана Хальмг таңһчд 70 хурл бәәснәс ода негнь чигн уга, тер мет талдан һазрмудар бас бурхн-шажн буурч. Йөрәл кезә болв чигн нег цагт, нер төрлд күцдг йоста болна. Хажһрар тәвсн йөрәл хажһр кевтән, чикәр тәвсн йөрәл чик кевтән кү-

мүд.

Йиртмҗин һурвн төрлг:
1. Эцкин омаһас төрдг.
2. Өндгнәс төрдг.
3. Бүләи чиигәс төрдг.

Йиртмҗин һурвн эмлц:
1. Күүнә эмлц — заяч.
2. Идәни эмлц — цә.
3. Эдин эмлц — хадг.

Йиртмҗин һурвн күсл:
1. Шовунд кениь — күсл.
2. Шорһлжнд ирүн — күсл (шорһлжн үнрәр йовдг).
3. Үрн угад, үрн күсл.

Йиртмҗин һурвн хурдн:
1. Сальнта тенгрин үүлн хурдн.
2. Сарул ухана санан хурдн.
3. Сән мөрнә йовдл хурдн.

Йиртмҗин һурвн үнн:
1. Өндр эц дерәцх үнн: (өөдән нерһәсн, дорагшан буудг).
2. Хурсн хөөн баргдх үнн: (зөөсн зөөр оньдинд бәәдг уга).
3. Төрсн хөөн үкх үнн.

Көгшрхин янзин үлгүр:
1. Үүлндинь будн бәәһәд: үснь буурлтад-цаһаһад.
2. Хаднь хамхрад: шүднь унад.
3. Холд одсн хойр көвүн хәрҗ иршго болв: нүднәннь харан муурад.

Кен күүнә амнас һарсн үгиннь кергтәһинь авхла мергн болдг, ик сав дусалар дүүрсн мет.

МАНЖИН Жимбә

Һазадын ордудар

Үклин туннель

Үнәр болсн әәмштә зүүдн болж һарсмн тер. Әәмшгәс, төсж болшго халунас ухаһан геесн олн әмтн үүмлдж, иигән-тиигән гүүлдсн бийнь, тер туннеляс һарх һазр эс олж. Нег-негән дарлдад иржә. Түрүн болҗ көгшднь эс тесж. Ухаһан алдад эс гиж бүдрәд унад, тедн агчмин зуур шахж йовх дала улст дарлдад уга болад бәәсмн. Сарн өдр мусульманск бурхн-шажнд шүтдг улсин хәәртә Мекка балһсна өөр болсн йовдлиг үзсн күүнә келж өгсиг маңһлуртнь Саудовск Аравин телеүзгдләр үзүлсмн. Эн исламин әрүн цевр һазрт одж мөргүл келһнә туужд болсн цуһараһаснь ик аюлд кесг зун үкснәнь цогцинь, минһәд шав авсн улсиг маскта әм харслһна отрядмуд туннеляс һарһад бәәсиг телевизионн ахр зәңгсин кадрмудт үзүлв. Цергчнр болн түрүн нөкд боллһна отрядмуд аюлд хорсн улсин цогцинь цаһан кенчрәр бүркәд бәәв.

Эн йовдл цуг мусульманмуд йовж мөргүл кехләрн, хамгин сүүлднь бәрцән бәрлһнә байрин (хадж) өдр болсмн.

Эн жил Саудовск Аравин бурхн-шажна әрүн һазрур һазадын ордудас, тер дунд мана орн-нутгас, бурхнд шүтдг хойр сай шаху улс ирсмн. Аравин правительств мөргүл келһнд 6 жуваһас даву доллар өгсмн.

— Тер болсн йовдл цаань уга әәмштә юмн болв, — гиж нег әмд үлдсн күн келв.

— Эрсин өөр кевтх кесг әмн уга улсин цогц деер әрән гиж әмән аврув. Шатжах беш дотрк һалла әдл халунд киһән авдг арһ тасрв. Агчмин зуур дотрнь бәәсн улсин тонь дегд дала болж одв. Әмтн өмнән хаалһан чигн хәләл уга гүүлдәд бәәв. Нан деегүр гүүсн улс хавсдим болн нег көлим хамхлв. Әрән гиж мөлкж одад, әрст наалдад, тер гүүлджәх улсас бултув. Мини хөвәр, нөкд боллһна отрядмуд туннелин оран иукәр бәдүн деес хайсн бәәж, терүг үзәд атхлам, тедн бийим татж һарһв. Туннелин аһар орулдг системнь эвдрсн цагт, тер 44 градус халунд ундасад үкжәх улсиг харсж авхин төлә, тер отрядмуд туннельд мөстә ус кечксн пластиков мишгүд хаяд бәәв.

Тегәд юн болсмб така сарин хойрт, йоста «хар» сарн өдр. Мекка балһсна өөр? Исламск шажна ахлгч Аль-Харамаш-Шариф гидг мечетин тал дундас хол биш, өмн үзгт бәәсн Мину балһснур һазр дораһар малтсн туннель күсдүндур миңһн күүнд хавх болж һарв. Тер Мину балһснд мөргҗәх улс шулмин дүрстә һурвн стелаг дола дәкж чолуһар шивдг бәәсмн. Эн туннель 1988 жил тосхгдсмн. Саудовск Аравий тиигхд тиим туннелин систем бәрлһнә төлә 15 жува доллар һарһж өгсн бәәж. Өмн жилмүдт, халуна нарна толяңд әмтн үкәд бәәсн учрар, тер туннель әмтнә күрч мөргх хаалһинь невчк гиигрүлхин төлә бәргдсн бәәж. Тер яһад гихлә, Мекка балһснд термометрин столбикнь Цельсяр дөчн градусас дорагшан үндго, халун дегд догшн болдг болжана. Серүн аһар өгдг кондиционермүдтә туннель ут турштан нег дууна шаху, өргндән — 20, өндртән — 8 метр.

Тер һашута һовдл болад 36 час давсна хөөн телеүзгдләр Саудовск Аравин дотр-дундын кергүдин министр принц Ибн-Абдель Азиз Аль Сауд әрүл-менд харлһна министерствин тоолад һарһсн тоог зааһад, тер туннельд болсн давхцлһнд 1426 күн үкв гив. Теднәс 562-нь индонезийцнр, 284-нь Турцин орна әмтн. Наадк улсин нерднь медгдәд уга. Министрин келсәр болхла, тер болсн үүмән, туннельд ордгүүдн хоорнд бәәсн бичкн таг-тас долан кү генткн хайсна хөөн эклж. Тер цагла нег миңһн күн багтад ордгар кегдсн туннельд 50 миңһнәс үлү күн орсн бәәсмн.

Саудовск Аравин король Фахд тер кесг күн үкснд үнн седкләрн һундл өргхләрн, тер йовдл генткн болсн йовдл гиж темдглв. — Аллахин седсәр тиим юмн болв, — гиж монарх саудовск барин агентствд өгсн интервьюдан келв: «Тәвсн хәвнь тиим болжана. Тенд эс үксн болхла, талдан һазрт, деерәс тәвсн цагларн үкх билә. Тер бийнь, мөргүлин улс тер хадж болхас кесг цаг өмн тархасн әәмшг уга бәәлһнә зокалин инструкц хәләһәд йовсн болхла, тиим юмн болшго чигн бәәсн, — гиж король бас келв.

Тер болсн йовдлыг бурхнд шүтдг улс бийсинь деерәс тәвсн хөв болһжана гиж Рейтер агентствин корреспондент темдглв. Бурхнд шүтдг мусульманин болһн чадсарн негл болвчн, йовад хадж кеһәд, цуг кедг тоотинь күцәһәд һарч ирх зөвтә. Болсн йовдлын хөөн, маңһдуртнь, доладгч зун жил пророк Мухаммед төрсн Мекка балһсна уульнцст хурсн улс: «Аллах цуһараһаснь деер, деедст ик гидгәр ханжанавидн!» — гиһәд хәәкрәд бәәсмн.

А. ЖЕЛТОВ. ТАСС.

Ахр зәңгс

ПХЕНЬЯН. Минь одахн күртл КНДР-т шортта күүг акад күүмби гиж хәләдг билә. Баахн улс тедниг үзчкәд инәмсглдг, медәтә улс дурго болад, шооддг билә. Тиигәд Пхеньяна уульнцст зуг һазадын ордудын улс шортта йовдмн. Ода болхла, бәәдл ондарв, республикин тиигн промышленностин комитет әмтнд кееһә хувцн гиж өрәл ханцта киилг болн шорт өмстн гисн селвг өгчәнә.

КНДР-ин хотл балһснд әмтнә хамгин дурлж умшдг «Пхеньян синмун» газет нам залу улсин 8 зүсн шортын кевинь зурад һарһв.

ЛОНДОН. Күүкдтән алимент өгхәсн зулад энд-тенд йовдг болн олн зүсн аальмек һарһдг залусиг ода британск правительствин бүрдәжәх заллт хәәһәд олад, нам кергтә болхла, теднәс күчнәс алиментин мөңгинь авхмн. Энүнә тускар М. Тэтчер «300 күүкд улс» гидг организацин өмн үг келхләрн келв. Тер организац күүкд улсиг олна бәәдл-жирһлд икәр орлцулхар бәәнә, баһ гисн бийнь 300 күүкд кү парламентд орулдгиг күцхәр бәәнә. «Өрк-бүл салтха чигн, зуг күүкд — кезәд чигн мана үрдүд», — гиж премьер-министр келв.

РИМ. Ватикана үүлд цергләчнрин болн теднд көдлмш өгдг улсин хоорнд сүл цагт чаңһрҗах күч-көлснә цүүгәг зогсахин төлә Ватикана ах үүлдәчнр туужд түрүн болж юмн үнтәрлһнлә ирлцүлж үүлд цергләчнрт жалвинь немх шиидвр авв. Иигәд ода эн государств-балһсна 3500 үүлд цергләчнр жалвасн нань «шишлц индексационн немр мөнг» авхмн.

(ТАСС).

Ах кемжәнд болх харһлтыг Геншер үнлҗәнә

БОНН. (ТАСС). ФРГ-н һазадын кергүдин министр Ганс Дитрих Геншерин тоолврар, 1990 жил государствсин хоорндк шин европейск архитектурн батрлһна жил болад чигн бәәхмн. Үкр сард Гессенд кех болҗ шиидәд авчксн, цугевропейск процесст орлцҗах государствсин элчнрин ах кемжәнд болх харһлт эн процесст онц ик чинртә йовдл болх гиж гессенск радиод өгсн интервьюдан эн келв. Дангин үүлддг ирлцңгү институтс бүрдәһәд, тер процесст эн харһлт төрүц шин чинр зүүлһхмн.

Хамгин түрүнд государствсин болн правительствсин толһачнрин, һазадын кергүдин министрмүдин харһлтсин тускар, цүүгән хөрҗ зогсалһна цутхлгин үүлдврин, секретариатын үүлдврин тускар келгдҗәнә, гиҗ министр келв. Иигәд США-н болн Канадын орлцлһтаһар шин Европин дүр тогтн гиҗәнә. Иим Европ терүнләһән хамдан Советск Союзиг европейск делгрлтд күцңнь орлцуллһна сән иңлнь болхмн.

Англйиск хойр давхр онц нег автобус юн туста болх билә гиж санхт. Эвтә-довта күүнә һарт бәәх тиим автобус ик олз өгнә.

ЗУРГТ: белградск бизнесмен Белградт Англин нег бүлн һарһв. Бийдҗь һарһж өгсн һазрин участкд англйиск хойр давхр автобус тәвчкәд, терүндән кондитерск лавк секв. Ирсн улст Англьд ирсн болж медгдтхә гиһәд, англйиск телефони будк тәвв. Ирсн әмтнд таасгджана, эзндь чигн олзта болжана.

ТАНЮГ агентствин болн ТАСС-ин зург.

Оньг некҗәх төр

ШАЖҢНА ТУСКАР ЧИКӘР ЦӘӘЛҺХМН

1934 җилд мана Хальмг таңһчин әәмг-нутгуд дотр бәәсн шажна бәәрн хурлмудит хааһад, түүнд цергләҗсн хурлин багш, зурхач, эмч, геля, гецл болн манж күртл цуттаһинь гемшәһәд, окдан һазрт тууһад уга кесмн. Хурлин гермүдиг хамхлад, зәрм хотдт эклцин дундын школ бәрсмн. Тер цагас нааран ода 56 җил давв. Эн цагин эргцд нанд дала төвшүн цаг учрсн уга. Дәәнә һал, нүүлһнә үкл, дәәнә хөөтк шарх, нань чигн олн зовлң. Эн үзгдсн му тоотыг, цогцарн дааһад, тесәд ирсн медәтә улс ода баһрад ирвә. Тер учрар, чик үлгүр «Бууриг ботхн сольх» зөвтә. Би лавта иткҗәнәв. Мана келн әмтнә, тер цагин эргцд харһсн сән му хойрин тууж, дорас өсҗәх мана үйнрт үлдхнь алдг уга. Тер төрин эркн хаалһнь, эврә келәр бичәч күн газетин халхст бичж, сурһульчнрин дегтрт бичж, нань чигн олн хаалһ олдх зөвтә.

Мана «Хальмг үнн» газетин халхст терүнә тускар олн тодлврмуд барлгдна. Умшачнр оньган өгч умшхнь лавта, баһчуд теднәс үлү.

Шажна төрән алдад, тер олн җилин кемҗәнд хуврг уга бәәв чигн, сәәнан-седкләсн зальврад, мөргәд, эркән эргүләд әмтн йовата. Күн болһна эврәннь дурн-седклнь болжана.

Ода эн хүврҗәх цагин бәәдл авад хәләхлә, шажна төрән тогтах, хурл бәрх, ламгелнг бүрдәх зөв дииләд, бүрдәмҗин көдлмш кеҗәхнь медгдҗәнә. Түүнлә залһлду нег цеекн сурвр бәәнә.

Негдвәр, шажн йосан бәрҗәсн цагт шажна һарт «Әәлтхән зәрлг» гидг нертә дегтр бәәҗ. Тер дегтрт иргч ут-олн цагин бәәдлиг, урдаснь тааҗ медәд бичсн, намаг бичкн цагт, таңһд үзгәр, хальмг келнд орчулсн номиг, нег сүүрт, хурлин зурхач, әмтнд умшҗ өгсиг тодлнав. Түүнәс, ода күртл мартгдл уга чееҗд үлдсн иим үгмүд болна: «Удл уга ирх цаһан мөрн җилдән болх. Дәәнә өмн шажнь төрән алдх. Килнцин ик үүләр, күүнә һазрт көөгдәд, үкл-үүмән цаг ирж, аль чигн зовлңгин гүдү икдх» гисн үгмүд билә. Терн цуттан харһва.

Цааранднь. Шажн төрән бәрҗ бәәсн цагт мана келн әмтнә гер болһнд кесг бурхд бәәдг билә. Тал-талдан нертә, цутхҗ кесн алтн цогцта, цаһан мөңгн болн шар зес махмудта, нань чигн олн зүсн бурхд. Теди дотр шар, күрн әдәр давхрлад орасн онц хәәрцгтә, «Дор җодв» гидг нертә ном бәәдг билә. Тер ном юн учрта, юунд кергтә, яһад бурхнла әдлцәд, тооҗ хадһлгдҗ бәәсмби?

Бас шажна ном дотр, таңһд үзгәр хальмг келәр барлгдсн «Зуурдин сүдр» гидг зузан ном бәәдг билә. Наста медәтә, хәрх цагнь өөрдсн, эдгш уга өвчнд бәргдсн күүнд умшдг билә. Учрнь ахрар келхлә, Эрлг-номин хан тал өңгрсн күүнә сүмсиг элч авад, дахулад йовсн цагт хаалһднь харһх олн әңг, шулм-бирдин мекд авлгдад уга йовад, күрх һазртан күрәд, зөв-килнц хойринь йилһдг, сүүрд орад, сүмсн таралңгин орнд һарх, тамин йоралд тусхиг йилһнә гиҗ умшдг билә. Нань чигн ик олн әңг юмнла харһх гиҗ бичәтә.

Мирд бурхн, Дәрк ном хойран цәәлһврнь негднә. Дәәнд мордад йовҗах күүнд, зарһла харһад түүрмд туссн күүнд, ута-яду болад олз-ору хәәһәд холдад йовҗах күүнд, бас нань чигн гер-бүләсн «салад холдад йовҗах һал наста күүнд буун һин сүмнла бичә харһтха, хутхата олн әмтн дотр му нүднд бичә үзгдтхә, йовсн кергүүлнь номин йосар бүтҗ, олзта-орута, хаалһин барун ам татҗ, байрта иртхә гиһәд, Мирд бурхиг күзүнднь зүүһәд, Дәрк номиг гелңгәр умшулад, йөрәл тәвәд йовулдг билә.

Шаҗн төрән-йосан бәрҗ бәәсн цагт җилин һурвн хурл кедг билә. Үр сарин хурл гиҗ хаврин сүл сарин 14-д экләд 15-д төгсәдг билә. Дундан хурл зунин нег сарднь бас тер өдрлә кедг бәәҗ. Өгдвән хурл гиҗ нерәддг, намрин дунд сарин 14—15-д һурвдгчнь, тарвста хурл гиҗ Мәәдр нертә болдмн. Кенчрт зурсн, дүнхднь, өндртән 3—4 метр, өргндән 2 метр бурхна зургиг хурлын һазак эрст өлгәд белдхлә, үн-бүшкүр татхла, хурлд ирсн цуг олн әмтн мөргәд, арш авч аршалдг билә. Хурлын дотр, цуг гелңгүд тер хойр өдр сулдвр уга ном умшҗ хонх цокҗ бәәдг билә. Хотн-хотнас ирсн медәтә улс бас орлцдг билә.

Һурвн хурлд, хурл болһнднь, тер хурлын әәмгд бәәсн олн хотна әмтн, цуһарн өмнәсн белдвр келдәд, өмсҗ одх хувц-хунр белдәд, хотхол белдлдәд, урлданд тәвх мөр ясад, унҗ йовх мөрдән кееруләҗ цаһан мөңгн товчта хазар, ногт, цулвр, эмәл, ташмг, нань чигн юмс. Эн тоотар унҗ йовх мөрән кеерүлад, эврә бийнь хар ланк бишмүдән өмсәд, хавслҗ цутхсн өргн цаһан мөңгн бүсән бүсләд, хар булһар һосан өмсәд, цасн мет цаһан килнкр майган өмсәд, улан залата төгрг хар махлаһан цохдад өмсәд, мөрн деерән суухла, басл сәәхн зокамҗта болҗ үзгддг билә. Өлк тоотинь келхв. Кеерсн күүкд-берәд, һартан домбран бәрсн, баахн көвүд-залус хонхта гармаһан бәрсн. Цуг әмтнә седкл ик байсһу ик җирһлтә сән өдр кеҗәх болҗ медгддг билә.

Бас чигн олн әңг, мана хальмг келн әмтнә кеҗ йовсн йосн-ямр, төр-төкмн, олн тууҗта. Сүл 50 җилин эргцд тер бәрҗ көөҗ-күцәҗ йовсн, төртә-янзта бәәдлин ик зунь геедрәд хуурва. Болв «Әәлтхән зәрлгт» бичәтәһәр орчлңгин күмн-әмтнә бәәдл, мел негәр бәәдго. «Орчлң ора болн җора», «Күүнә ухан, заань чикн мет», «Цагнь ирхлә, цасн деер түүмр шатдг», нань чигн олн кергтә, янзта, төртә учрта мана хальмг әмтнә үлгүрмүд бәәнә. Түүнәс ишлхлә, ода ирҗәх мана цагт геесән, алдсан хәрү тогтах амр төр биш. Болв бүрдәх, күцәх, кеерүлх — мана цугтанмидн эркн төр. Күцәгдх зөвтә, цаг кергтә.

Мини деер заасн ахр цәәлһвртә сурвриг таднас сурҗанав. Элст деер бүрдәд көдлҗәх шажна халхин хуврггуд, чик цәәлһвр өгх зөвтә.

Теднәс талдан, мана улс дотрас өмннь шажн, анх-тонх бәәсн цагт теднлә залһлда бәрҗ йовсн ик наста күн цәәлһх арһ чигн бәәх. Нань чигн эв-арһан олҗ медх зөв чигн бәәх.

Эн мини сурвриг, олдсн хәрү цәәлһвртәһинь, барин халхд бичсн болхла әмтн оньган өгч, соньмсҗ умшҗ, хадһлх гиснь мини ухан-тоолвр.

Дәкәд мини нег һундл. Би эврәннь насна кемҗәһәр, эврә келн әмтнәннь давсн цагин ямр-янзин, төр-төкмин, учр-утхин, йосн-бәәдлин тускар, медсн-үзсән бичәд, өсҗ йовх үйнртәһән давсн геедрсиг ширүлх гисн тоолврари хувалцҗанав. Би өмнь чигн бичләв, нанд сурһуль уга. Мини бичдг бәәдл эн. Шалһх, шүүхнь тадн болҗанат. Сергәҗ үзтн. Ода бас ахрар, һал тәәлһнә учр-утхин, һалин һурвн йөрәл илгәҗәнәв.

Ухана урмд тасртл, уйн цогц иртл, өсҗәх эврә келн үйнрт икчүдин заасн, келсн тоотас, хадһлсан, үзсән үлдәх гисн седкл мел көдлгәд бәәнә.

Антин НАСУНОВ.

Объективд— зуни балһсн

Р. АСТАХОВАН ЦОКСН ЗУРГУД.

Гриппин бас нег медгдәд уга халхнь секгдв

Һазр деер догдлсн нарт делкән түрүн дән 10 сай күүга кев. Дәәнә хөөтк һурвн җил болхла, негчн халһн угаһар 20 сай шаху күүнә әм тасрв. Учрнь— «испанк» гриппин эпидемь. Сүл болсн эпидемьлә (чикднь келхлә, пандемийлә) 1977 җил гриппәр 500 сай шаху күн гемтәд эдгсмн. Тиигчкәд, вирус күүнд биш, аһрусид чигн хальддгинь тоолхла, ямаран ик му болдгнь ил.

Эн өәмшгтә гемлә ноолдлһнд зөвәр ик дөңгән медицинск номин доктор В. Зуевин һарджах эпидемиологин болн микробиологин Н. Гамалеин нертә московск НИИ-н баг көдләчнр күргсмн. Теднә олад медсн юмн 1990 җилин хөн...

...сор Зуевин һарджах советск номтнр олхар седсмн. Клеткд вирус хальдачкад, тедниг шинжлж хәләснәс ави көдлмшән теди эклв. Түрүн кесн шинжлттстнь клеткс үкәд бәәв. Гентки нег юмнд инфекц орулсн бийнь, клеткснь үкх биш, нам өсәд, дала болад бәәв. Клеткст бәәсн вирус бас дахад өсәд бәәв. Тер цагланъ теруг үзәд олсмн. Тиигәд нүднәс далд, адһл уга икдәд бәәдгнь медгдсмн.

Зуг клетк цогц биш. Вирусиг цогц-махмудт шинжләд хәләх кергтә болжана. Тиим шинжлт дарунь болдг юмн биш. Вирус орулсн хулһнс эдгәд, кедү сард гриппин вирус теднә мах...

...үкдг болжахмб? Тиигн гихнь, цогцд дегенерацин түрүн процесс болжасн саам бәәж. Талданар келхлә, махмудын өмкрлһн, тиигчкәд нерви системин һол хүвднь болж, иммунитет харсдг нань чигн мөчмүднь цуһараһаснь икәр хуврсн бәәҗ.

Тер кевтәң шинҗлҗәх номтнр шин «адһм уга» вирусн инфекц олсмн («адһм уга» гиҗ түрүн болҗ исландск профессор Б. Сегурдсон 1954 җил келсмн).

Саата цагтан гриппәр гемтсн күүкд улсин күүкдинь Минск балһсна нег клиникд шинҗләд хәләхлә, күүкднь экин гесн дотр бәәтл мегриппин вирус хальдснь медгдв. Гемин йовцнь тер кев...

Медрлд көгшн уга

△ Марк Туллий Цицерон эврәннь «Трактат о старости» гидг дегтрән (үүдәврән) җирн һурвтадан бийән күчәр алхасн нег җил урд үүдәсмн.

• • •

△ Галилео Галилей «Диалоги о движении» гидг дегтр бичлһән дали хойртадан төгсәсмн.

• • •

△ Микеланджело Буонарроти «Страшный суд» дегтрән 58 настадан эклж бичәд 66-ан бичлһән төгсәв. Энүнә проектәр св. Петро гидг чонҗин монцхр ора белдгдсмн. Тиигхд эн көгшә 87 бәәсмн.

• • •

△ Древнегреческ философ Платон 81-ән бичдг үзгән һартан бәрсн өңгрсмн.

Медхд соньн

Йиртмҗин үүдәврмүд

Нарт делкәд цуг һазрар йиртмҗ болн күн үүдәсн өврмҗтә, соньн олн зүсн үүдәврмүд харһна. Теднә тускар «Нарт делкәд өврмҗтә» гидг нерәдлһтә дегтр барас һарсмн. Терүнд үзүлгдҗәх 200 «өврмҗәс» йиртмҗин урн «һарар» үүдәгдсн тагтс, туннедьмүд (һазр дораһур һарһсн ут нүкн) бәәнә. Күндтә умшачнр, тадна эднә тускар зәңглҗәнәвидн.

△ Норвегин көвәһәр бәәх олн арлмуд дунд Торггаттен гидг арл олнд темдгтә. Эн арл усн деер көвҗ йовх тинрцгин бәәдлтә. Энүнә тал дунд көндлң һатц һарсн ут нүкн бәәнә. Эн нүкн ики кезәнә һазр мөсәр бүркәтә цагт һарсмн гиҗ номтнр тоолҗана. Эн нүкн теңгсин кемҗәнәс 120 метр өндрт бәәнә. Арл болхла өндртән 200 шаху метр.

Эн нүкн күүнә урн һарар кегдсн әдл йир эвтә. Арлын дора үзгт нүкнә өндрнь 20 метр, деед үзгтнь болхла 80 шаху метрт күрнә. Нүкн утдан 150 метр даву болна.

• • •

△ Неаполитанск көл уснд бәәх Капри арл деер йиртмҗин үүдәсн өврмҗтә тоот бас элвг бәәнә. Эн арл бүклдән дотлын чолунас бүрдҗ, тегәд теңгсин усн цокад бәәҗ дала нүк һарһҗ. Теднәс хамгин икнь Каприн Көк грот гиҗ нерәдгднә. Теңгсин көк усар дамҗулҗ нарна герләр эн нүкн герлтнә. Терүнәс иштә энүнә герлтлһн йир өврмҗтә болна. Тегәд чигн эн Көк грот гисн нер зүүнә.

• • •

△ Шотландин зүн көвәд бәәх Стаффа арл эврә Фингалов нүкәрн бас олнд темдгтә. Нүкнә хойр амнд колоннмуд олн бәәнә. Аркиг дорасн дөңнҗәх шишлң колоннмуд мет зогсҗана.

Тиигчкәд эн колоннмуд йир нег кев-янзта. Теңгсин уснд цокгдад цугтан нег зүсн бәәдл һарч гиҗ кен чигн саншго. Урн күүнә һарар эн кегдҗ гиҗ әмтн тоолхмн. Юңгад гихлә, түдү дүңгә эвтә сәәхн эн нүкн утдан 70 һар метр, өндртән 30 шаху метр болна. Полнын теңгсин усн. Теңгсин дольган эн нүкнә эрсмүд цокна терүнәс тарсн усна дусалмуд олн зүсн өңг һарч герлтнә. Дольгана цоклһнас һарсн ә дора татсн көгҗмин ә болҗ соңсгдна. Сальхта цагт энүнә ә улм икднә.

• • •

△ Аравийск тоха арлд, Ливана уулмуд заагт бәәх арк бас өврмҗтә. Зәрмдән йиртмҗин үүдәврмүд инженерн ухан седвәрәс түргәр үүдәгднә. Үлгүрнь, хойр уулын уутьхн хавчурт бәәх эн тагт йир бат. Кев-янзарн чигн оньчна. Эңүг күн биш...

Ашть юн болхнь медгдҗәхш

Уул хальмг келән әмрүлхин төлә тавн җилин эргцд олн әмтнлә болҗах күүндврт идеологин көдләчнр, цуг мана таңһчин номтнр, багшнр чигн орлцна. Эн үүмүлгч төрин тускар эгл әмтн болн көдлмшчнр бас эврә сүв-селвгән газетд барлад, радиоһар келцхәнә. Зуг тер болҗах цуг күүндврмүд олн әмтнд өмг өгхин орнд номта бюрократмудын бурлһн болҗ һарчана. Заагдсн йовдлд кен гемтә болҗахинь, ке-

...рәннь келән олаллһнд орулх кергтә гиснь чик гиҗ би санҗанав. Орс келн болхла, кезә чигн эврәннь чинрән геешго. Альд болв чигн Хальмгасн һазаран һарсн цагт орсаһар күүндл уга бәәшгот. Орс келн бийнь эврәннь хаалһан олҗ делгрхә», — гиҗ эн күн төгсәв. Терн мел чик! Олн әмтн дунд суусн би эн үүмүлгч йовдлыг нигҗ ухалув.

Мана ...

рхач, әмтнд умшж өгсиг тодлнав. Түүнәс, ода күртл мартгдл уга чеежд үлдсн ним үгмүд болна: «удл уга ирх цаһан мөрн жилдән болх. Дәәнә өмн шажнь төрән алдх. Килицин ик үүләр, күүнә һазрт кеегдәд, үкл-үүмәнә цаг иржә, аль чиги зовлңгин гүдү икдх» гисн үгмүд билә. Тернь цугтан харһва.

Цааранднь. Шажн төрән бәрҗ бәәсн цагт мана келн-әмтнә гер болһнд кесг бурхд бәәдг билә. Тал-талдан нертә, цутхж кесн алтн цогцта, цаһан мөнгн болн шар зес махмудта, нань чиги олн зүсн бурхд. Тедн дотр шар, күрн әдәр давхрлад орасн шкүр татхла, хурлд ирсн цуг олн әмтн мөргәд, арш авч аршалдг билә. Хурлын дотр, цуг гелнгүд тер хойр өдр сулдвр уга ном умшж хоңх цокҗ бәәдг билә. Хотн-хотнас ирсн медәтә улс бас орлцдг билә.

Һурвн хурлд, хурл болһндинь, тер хурлын әәмгд бәәсн олн хотна әмтн, цуһарн өмнәсн белдвр келдәд, өмсҗ одх хувц-хунр белдәд, хотхол белдлдәд, урлданд тәвх мөр ясад, унҗ йовх мөрдән кеерүлҗ цаһан мөнгн товчта хазар, ногт, цулвр, эмәл, ташмг, нань чиги юмс. Эн тоотар унҗ йовх мөрән кеерүләд, эврән бийнь хар ланк гин ямр-янзин, төр-төкмин, учр-утхин, йосн-бәәдлин тускар, медсн-үзсән бичәд, өсҗ йовх үйнртәһән давсн геедрсиг ширүлх гисн тоолврарн хувалцжанав. Би өмнь чигн бичләв, нанд сурһуль уга. Мини бичдг бәәдл эн. Шалһх, шүүхнь тадн болҗанат. Сергәҗ үзтн. Ода бас ахрар, һал тәәлһнә учр-утхин, һалин һурвн йөрәл илгәҗәнәв.

Ухана урмд тасртл, үйн цогц иртл, өсҗәх эврә келн үйнрт икчүдин заасн, келсн тоотас, хадһлсан, үзсән үлдәх гисн седкл мел көдлгәд бәәнә.

Антин НАСУНОВ.

Аштнь юн болхнь медгдҗәхш

Уул хальмг келән әмрүлхин төлә тавн жилин әргцд олн әмтнлә болжах күүндврт идеологин көдләчнр, цуг мана таңһчин номтнр, багшнр чигн орлцна. Эн үүмүлгч төрин тускар эгл әмтн болн көдлмшчнр бас эврә сүв-селвгән газетд барлад, радиоһар келцхәнә. Зуг тер болжах цуг күүндврмүд оля әмтнд өмг өгхин ормд номта бюрократмудын бурлһн болҗ һарчана. Заагдсн йовдлд кен гемтә болжахнь, кенән гемшахнь медгдҗәхш.

Мкниһәр болхла, төрскн келән әс медлг партийн көдләчнр болн номтнр хойрт келән хамхлҗ сурҗ дасна гиснь күнд төр болсндан, эн нәрн кергт тиим улс харш болхнь маһд уга. Хойрдад хәләхлә, эдн дунд Брежневин нег ормд зогслһна, өглһнә-авлһна цагт үнн худл хойрар, партийн билетәр дамжж номтнрин нер зүүһәд, партийн һардврт орсн әмтн чигн бәәх. Тиим улст холд тоолж, хөөткән өмнәснь тосҗ үздг ухан-чеежднь оршгонь лавта! Өдр деерән эврәнь авсн ик жалвта, хара toota хорад суусиь олз болна.

Эн жил хөн сард Москваһас мана Чкаловин нертә совхозин школд болн һурвдгч фермд багшнрла, олн әмтнлә харһж хург кев. Эднә нег цугтаһаснь медәтә күн нигҗ келв: «Бидн шишлн тана келнә төлә ирвидн. Селәдәр йовад, әмтнлә харһад күркүүндвр әс гиж хург кесн цагт, хәрү эврәннь келән олзллһнд орулх кергтә гисиь чик гиҗ би санҗанав. Орс келн болхла, кезә чигн эврәннь чинрән геешго. Альд болв чигн Хальмгасн һазаран һарсн цагт орсаһар күүндл уга бәәшгот. Орс келн бийнь эврәннь хаалһан олҗ делгрх», — гиж эн күн төгсәв. Тернь мел чик! Олн әмтн дунд суусн би эн үүмүлгч йовдлыг нигҗ ухалув.

Мана келн чикрж ясрад. 70—75 процентнь төрскн келндән орад. Хальмг таңһчдан государственн кел орулхмн гицхәнә. Тернь бас чик. Зуг мини деер келгдснәс иштә эврәннь келән медлго хальмг һардачнр-номтнр харш әс болхий?!

Района газетин нежәд халхиг хальмгаһар барлхмн гиж оля улсин сүв-селвг барлгдла. Нерни төләд мана Приозерн района «Заветы Ильича» газет хойр жил хооран хойр-һурв дәкҗ хальмгар барлгдсн халхста һарв. «Далад дусал немр» гидг үлгүрәр болхла, района газетмүдин нежәд халхнь хальмгаһар һархла му биш һемр болхмн. Зуг олн улсин һарсн сүв-селвгүд өдгә цагин мана идеологическ көдләчнрт болн номтнрт бухин өврт тәрсн тәрән болжах бәәдл һарчана. Тегәд аштнь юн болхнь медгдҗәхш.

ОЧРА Төрә,
Приозерн района Чкаловин нертә совхоз.

Гриппин бас нег медгдәд уга халхнь секгдв

Һазр деер догдлсн нарт делкән түрүн дан 10 сай күүга кев. Дәәнә хөөтк һурвн жил болхла, негчн халһн угаһар 20 сай шаху күүнә әм таслв. Учрнь — «испанк» гриппин эпидемь. Сүл болсн эпидемьлә (чикднь келхлә, пандемийлә) 1977 жил гриппәр 500 сай шаху күн гемтәд эдгемн. Тиигчкәд, вирус күүнд биш, аһрусид чиги хальддгинь тоолхла, ямаран ик му болдгнь ил.

Эн әәмшгтә гемлә ноолдлһнд зөвәр ик дөңгән медицинск номин доктор В. Зуевин һарджах эпидемиологин болн микробиологин Н. Гамалеин нертә московск НИИ-н баг көдләчнр күргсмн. Теднә олад медсн юмн 1990 жилин хөн сард бичҗ темдглҗ авгдсмн.

Гриппин вирусиг Англин баг номтнр 1933 жил олсмн. Зуг эпидемь төгссиә хөөн вирус яһҗ олддгнь медгддго болҗана. Дәкәд һарч иржә дәврхинь өмн альд орҗ оддг болхв? Нег тоолврар болхла, вирус гемтәд эдгсн күүнд (аһруснд) үлдәд, нүднәс далд (латентн) инфекц тогтаһад бәәдг болжана. Зуг вирус цогцд тиим бәәдләр олддго учрар, кесг жилин туршарт терүг «тиим» гиж келдг арһ уга бәәсмн. Дәкәд болхла вирусан уга кеһәд эдгсн цогцд дәкҗ юмн уга гиж сандг. Зуг тер тиим болхла, вирус альдас мадиур бәәс гиҗәһәд ирәд бәәнә?

Терүнә тәәлврин профессор Зуевин һарджах советск номтнр олхар седсмн. Клеткд вирус хальдачкад, тедниг шинжлҗ хәләснәс авн көдлмшән тедн эклв. Түрүн кесн шинжлтстнь клеткс үкәд бәәв. Гентки нег юмнд инфекц орулсн бийнь, клеткснь үкх биш, нам өсәд, дала болад бәәв. Клеткст бәәсн вирус бас дахад өсәд бәәв. Тер цаглань терүг үзәд олсмн. Тиигәд нүднәс далд, адһл уга икдәд бәәдгнь медгдсмн.

Зуг клетк цогц биш. Вирусиг цогц-махмудт шинжләд хәләх кергтә болжана. Тиим шинжлт дарунь болдг юмн биш. Вирус орулсн хулһнс эдгәд, кеду сард гриппин вирус теднә махмудт бәәдгинь шинжлҗәх улс тоолад бәәсмн. Сән чинәтә хулһнснь нам күүкләд номтнриг байрлулв. Номтнр тер процесстнь орлцлго цаарандиь шинжлхәр шиндв. Хәләһәд бәәхлә, кичгүдләнь өмнинь медгддго өврмҗтә юмн болад бәәв. Теднә зәрмснь наадксаси гиигн болн бичкн төрәд бәәв. Тиигҗәһәд тедн нуһсна йовдлар, дәәвлҗ йовдг болад, оньдин бүдрәд, чик йовдлан геедг болв. Аш сүүлднь үкҗ одад бәәв.

Морфологмуд тер хулһнсин махмуд керчсн ормарнь кесг шинжләд хәләчкәд, альднь чиги дөрглсн гем угаһинь олад, алң болцхав. Дөрглсн гем уга грипп бәәдв? Иткҗ болшго болвчн, лавта юмн. Зуг тедн юунас үкдг болжахмб? Тиигн гихнь, цогцд дегенерацин түрүн процесс болжасн саам бәәҗ. Талданар келхлә, махмудын өмкрлһн, тиигчкәд нервн системин һол хувднь болж, иммунитет харсдг нань чиги мөчмүднь цуһараһаснь икәр хуврсн бәәҗ.

Тер кевтән шинжлҗәх номтнр шин «адһм уга» вируси инфекц олсмн («адһм уга» гиҗ түрүн болҗ исландск профессор Б. Сегурдсон 1954 жил келсмн).

Саата цагтан гриппәр гемтсн күүкд улсин күүкдинь Минск балһсна нег клиникд шинжләд хәләхлә, күүкднь экин гесн дотр бәәтл гриппин вирус хальдснь медгдв. Гемин йовцнь тер кевтән, нервн системнь күндәр тас уга боллһн, иммунитетнь тату боллһн, нань чиги дуту юмн илдкгдв.

Тиим адһм уга вирусн инфекц эдгәдг арһ делкәд угань му болжана. Тер биинь түүнә халхар көдлмш кегджәнә. Шинжллһнә көдлмшән мана советск номин центрмүд бас эклҗәнә. В. Зуевин һардврар номтнрин кесн көдлмшин ашарнь Филадельфд бәәсн Вистеровск институт, Монреальд бәәсн дүңцүлгч вирусологин нарт делкән организац соньмсҗана. Теднтә хамдан ФРГ-н гриппологмуд, КНР-ин номтнр көдлх саната бәәнә.

Б. БУБЧИКОВ,
(АПН).

Медрлд көгшн уга

△ Марк Туллий Цицерон эврәннь «Трактат о старости» гидг дегтрән (үүдәврән) жирн һурвтадан бийән күчәр алхаси нег жил урд үүдәсмн.

• • •

△ Галилео Галилей, «Диалоги о движении» гидг дегтр бичлһән дали хойртадан төгсәсмн.

• • •

△ Микеланджело Буонарроти «Страшный суд» дегтрән 58 настадан эклж бичәд 66-ан бичлһән төгсәв. Энүна проектәр св. Петро гидг чонжин монцхр ора белдгдсмн. Тиигхд эн көгшә 87 бәәсмн.

• • •

△ Древнегреческ философ Платон 81-ән бичдг үзгән һартан бәрсн өңгрсмн.

Английск бичәч Самуил Смайлсин бичсн «Насни жирһл болн күч-көлсн әс гиж алдр әмтнн заң-бәәр» гидг дегтрәс.

• • •

△ Шотландин зүн кевәд бәәх Стаффа арл эрә Фингалов нүкәрн бас олнд тегдгдгә. Нүкнә хойр әмәд колонимуд олн бәәнә. Аркаг дорасн дөңҗәх шишлң колонимуд мет зогсҗана.

Тиигчкәд эн колонимуд йир нег кев-янзта. Теңгсин усид поигдад цугтан нег зүсн бәәдл һарч гиж нег чиги санш. Урн күүнә һарар эн кегдҗ гиж әмтн тоолхмн. Юнгад гихлә, түүнә дүңгә эвтә сәәхн эн нүкнә утдан 70 һар метр, өөрдән 30 шаху метр болна. Полнын теңгсин усн. Теңгсин дольган эн нүкнә арәмүд цокна терүнәс тарсн усна дусалмуд олн зүсн өңг һарч гералтна. Дольгана цоклһнас һарсн ә дора татсн көгжмин ә болж соңсгдна. Салькта цагт энүнә ә улм икднә.

• • •

△ Аравийск тоха ардд Ливана уулмуд заагт бәәх арк бас өврмжтә. Зәрмдән ииртмҗин үүдәврмүд инженерн ухан седвәрәс түртәр үүдәгднә. Үлгүрнь, хойр уулын уутьхн хавчурт бәәх эн тагт йир бат. Кев-янзарн чигн онцрна. Энүг күн биш йиртмҗ тосхла гиҗ кен чигн уханддан авшго. Теду дүңгә өврмҗтә.

«Наука и жизнь» журналын 2-ч тойг. 1972 ж.

Редактор А. Б. АЛЬДАЕВ.

ПҮРВӘ ӨДР.
ТАКА САРИН 26.

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — Мультфильм. 9.20 — Артекд болсн көгжмин фестиваль. 10.00 — Док. фильм. 10.20 — «Владимир Высоцкий, монолог». 11.20 — Бичкдүдин нег час. 12.20 — «Коллаж». 12.30, 15.30 — Цаг. 15.45 — «Нас водила молодость». 3-ч серии. Худ. фильм. 16.50 — Кинопрограмм. Куба. 17.25 — Мультфильм. 17.40 «...Арвн зурпа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 18.30 — Цаг. 19.00 — Сән седклин наадд. Гиигн атлетик. 21.00 — Цаг. 21.40 — Актуальн интервью. 21.50 — «Бенони и Роза». 5-ч серии. Худ. фильм. 22.50 — Девшлһн. 00.05 — Я. Поплавская, А. Тихонович болн «Счастливый случай» гидг баг дуулжана. 00.40 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.45 — Фильм-концерт. 9.15 — «В поисках утраченного сокровища». Худ. фильм. 1-ч серий. 10.20 — Мультфильм. 10.55 — Давтгдж үзүлгдҗәх телефильм. «И это все о нем». 3-4-ч серийс. 13.05 — Наадһасин театрин делкә. 3-ч соңсхвр. 18.55 — Ритмическ гимнастик. 17.25 — Сән седклин наадд. Усна поло. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. 18.25 — «Коллаж». 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». 4-ч серий. Худ. фильм. 20.20 — Концерт. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Кинофестиваль. 21.30 — Сән седклин наадд. Баскетбол. Залу улс. Волейбол. Күүкд улс. 23.00 — Режиссер Л. Бакрадзен фильмс.

Бәәрн программ: 18.25 — «Республикин программ». (Хальмг келәр). 18.35 — Фильм-концерт. 18.50 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 19.00 — «Дольган». Бапчудын программ. 20.00 — «ТВ-н төгрг ширә». Шудтан өггдҗәх соңсхвр.

Мана хайг:

Элст балһсн,
Ленинә уульнц, 243,
«Хальмг үнн»
газетин редакц
Телефод: 5-54-09,
5-64-41

•Тәвн җил урд барлгдла

МАРТГДШГО ХАРҺЛТ

Өцклдүр, хальмг улсин «Җаңһр» гидг баатрлг эпосин 500-ч жилин өөн темдглхин өмн өргнд, республикин хотл балһснд, Москван болн ах-дү республикүдин бичәчнрин делегатнриг Элстин күч-көлсчнр тослһнд нерәдгдсн митинг болв.

Правительствин Герин талвң ке-сәәхнәр кееруглдсн, шуугата билә.

Балһсна үзг болһнас — предприятьмүдәс, учрежденьсәс болн производствас күч-көлсчнрин олн колоннс — көдлмшчнр, колхозникүд, интеллигенц, пионермүд болн сурһульчнр нигән ирв. Колонн болһн деер тугмуд, транспарантмуд, лозунгс делснә. Тедн дунд Төрскндән, эврәннь большевистск партьдан, энкр советск правительствд нерәдгдсн үгмүд үзгднә.

Байртапар темдглгджәх «Җаңһрин» күчтә баатрмуд балһсна паркин захд эм-әәмән түшлдәд зогсжана. Салькн мет хурдн Арнзл деерән, залу-зөрмг болн диилгддго Җаңһр довтлҗ йовна. Эн һольшг, әрүн седклтә, зөргтәһәс хамгин зөргтә баатр Хоңһр. Гер Алтн Чееж болн Савр хойр... Эднтн цуһар хальмг улсин дурта баатрмуд.

Правительствин Герин фронтон деер урмдта зурачин биирәр зурсн өдгә цагин баатрин, мана хөв байр, мана эндрк болн иргч сәәхниг үүдәсн, күмни-әмтнә цецн ухата Ленинә дүр үзүлгджәнә.

Талвң әмтәр дүүрн, тер бийнь деер-деерәсн колоннс ирлдәд бәәнә. Энд олар цуглрсн әмтнә толһас деер олн зүсн тугмуд, дарцгуд салькнд сәрвкәд бәәнә. Гентки гиичнр һарч ирв. Эдн правительствин Герүр өөрдҗ йовна. Ах-дү хальмг улсла «Җаңһрин» 500 жилин өөниг хувалцхин төлә, зууһад, минһәһәд дууна хол һазрас ирсн әмтн эдн.

Хальмгин хотл балһсна күч-көлсчнр байрт орлцхар ирсн бичәчнриг — Фадеевиг, Павленког, Караваеваг, Новиков-Прибойиг, Казахстана болн Бурят-Моңһлын, Татарин, Карело-Финск республикин болн талдан үнтә гиичнриг шуугата альх ташҗ тосв.

— Мендвт! Мендвт! — гисн үгмүд цуг үзгүдәс соңсгдна.

Гиичнр трибун деер һарв. Энд эдниг республикин правительствин члед, Хальмг АССР-ин Деед Советин депутатнр, туурсн стахановцнр, предприятьмүдин нүүрләчнр тосв. Бағ наста Бумб гидг орн-нутгин хотл балһсна күч-көлсчнриг эндәс дәкәд бичәчнр йөрәв. Ямаран сәәхн, байрта, мартгдшго харһлт!

Эн митингд орлцсн минһәһәд улс цуһарад медгч, өөрхн «Җаңһр», иньгллт, социализм, СССР! гих үгмүдиг давтад бәәнә. Эн митингиг балһсна Советин элч секәд, хотл балһсна күч-көлсчнрин нерн деерәс Москваһас болн ах-дү республикүдәс ирсн гиичнрт большевистск халун менд келв.

— Хальмг улсин үүдәсн алдр «Җаңһр» зуг социализмин орн-нутгт йоста гидгәр үнлгдв, — гиж партин балһсна сегләтр үр Колбасов келв.

Цаарандиь йөрәлин үг Хальмг АССР-ин советск бичәчнрин Нииценә гешүн Аксен Сусеев келв. Советск Конституцин герл дор жирһҗәх хальмг улсин, бичәчнрин нерн деерәс гиичнриг йөрәв.

— Мана байр ик! Мана эң-зах уга Төрскнә булң болһнас мадн тал гиичнр иржәнә. Эн улсин күүлҗ болшго иньгллтин хурц темдг. Мана «Җаңһриг» цуг советск улсин ик байр кесн коммунистнрин алдр партьд эврәннь гүн седкләсн ик ханлтан өргҗәнәвидн! — гиж Сусеев келв.

Дарунь балһсна интеллигенцин болн колхозникүдин элчнр үг келцхәв. Эн байрт орлцхар ирсн бичәчнрт халун мендин үг келцхәв.

— Ахнр-дүүнр! Хальмг улс! Бидн, советск бичәчнр, ю чиги бичхләрн нег-негән сәәнәр меднәвидн. «Җаңһриг» медхләрн бидн һанцхн эврәннь улсан биш, тана улсиг сәәнәр медвидн. Җаңһр — алдр баатр, баатрмудын эцк, баатрмудын көтлгч. Кезә нег цагт энүг улс өнчн гидг бәәсмн. Ода бидн өнчн бишвидн. Ленинә цецн ухаһар бидн ода цуһар ахнр-дүүнр болвидн, — гиж советск бичәчнрин Нииценә нерн деерәс В. Шкловский келв.

Бичәч Хилтухин хөвтә Бурят-Моңһлын улсин нерн деерәс Советск Хальмгин күч-көлсчнриг халунар йөрәв. Казахстанас Җаңһрин үйнрт ханлтын халун үгмүд үр Бекхошин авч ирв.

...Митинг төгсв. Эндәс күн болһн эн сәәхн, байрта цагин седклин тоолврта һарв.

(«Ленинский путь» газет 1940 жилин һаха сарин 6).

Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 1354.